

मज्जनेआसांचतुरक्षरविधानांमध्याक्षरमध्याक्षरद्वयमेकाक्षररूपंपरिकल्प्यप्राग्वद्विरुक्त्याषडंगानिचविन्यस्यततत्सूत्राद्यंत्रनि
 र्माणेमातृकापटलेकालनित्याशोक्तानिचतुरस्रद्वयाष्टपत्रांजुजनवयोनिरूपाणिचक्राणिविभायततन्नवयोनिमध्ययोनिमध्येत
 तद्विद्यांप्राग्वत्ससाध्यांविन्यस्यतद्वहिःकोणाष्टकेतद्वहिर्दलाष्टकेमध्याक्षरेपेततत्वाक्षरस्यस्वरभिन्नानिप्राग्वद्विन्यस्यशेषंप्राग्वत्कृ
 त्वातन्मध्येप्राग्वदावाह्यप्राग्वद्वात्वाप्राग्वत्समभ्यर्च्यप्राग्वद्वलिद्वयंरुत्वाप्राग्वत्तांप्रयोगांश्चरुत्वाप्राग्वत्तानिफलान्याप्नोतीति सं
 स्कारनित्यादिभिर्वीक्षणमित्यंतैःपंचभिःश्लोकेर्देशिकेनशिष्यस्यक्रियमाणमंत्रसंस्कारतत्कर्मोत्पत्तावपुरस्सरमाश्रियति तत्र
 संस्कारान् अभिषेककटाक्षोपदेशान् अस्मिन्पटलेचरणोतिवक्ष्यमाणान् गुरुणाशिष्यरक्षणे शिष्यस्यानुग्रहेगुरुणाक्रियमा
 णान् संस्कारनित्यश्चयः देहादेर्वापारे आदिशब्दः प्राणोदियबुद्ध्यादिविषयः व्यापारः षडूर्मिरूपबुभुक्षापिपासाशोकमोहज
 एमरणानिद्विद्विक्रमेणप्राणबुद्धिदेहधर्मादिरूपतस्मिन् रूपरूपकभावत्वकारणैः दृष्टान्तेरित्यत्रान्वयः प्रत्ययं विश्वासं
 एतदुक्तंभवति गुरुशिष्ययोर्देहोदियप्राणबुद्ध्यादिधर्मस्यसमानत्वेपिगुरोः प्रणामादिभिः पूज्यत्वेशिष्यस्यतैः पूज्यत्वेशिष्य

तं टी.
२०९

स्य ते पूजकत्वेनोपपत्तिकारणभूतैर्निर्देशनैः प्रत्यक्षं प्रत्यक्षमुपपत्तिनिश्चयं दर्शयामीत्युपदिशतीति संस्कारः वस्तुनः कस्यचि
त्वाभाविकासद्गुणायनयनेन क्रियाविशेषेण सद्गुणविशेषाधिक्यकरणत्वेन शिष्यसंस्कारो दुर्वासनायनयनेन परमार्थज्ञान
प्रतिष्ठागं त्रयं त्रिभिषेकाद्यैः आद्यशब्दः कंठाश्लेषदेशादिविषयः ततोऽशरीरस्य शिष्यस्येति शेषः सा शिष्यतनुः अन्यथा स्वरूप
तत्त्वेत्यर्थः प्राणस्य शिष्यस्येति शेषश्चेत् संस्कार इत्याहुष्यते नित्यता स्यात्तु देहिनां कृतसंस्कारणमिति शेषः आत्मनः जी
वरूपस्य प्राणसमानता नित्यता आत्मना साम्यात् अरूपत्वसाम्यात्वात् कस्य प्रोक्तव्यतिरेकेन इतीत्यादिभिर्भवेदित्येतैर्न व
भिः श्लोकैः स्वयमाक्षिप्तमर्थं स निदर्शनं समाधत्ते तत्र इत्यादिसंशयैः आदिशब्दस्यैगुणप्राप्तिपट्टादिफलभोक्तृविषयः
शीरणपापनां प्रोक्तप्रकारेण संशयेन देहेन्द्रियवधात्मादिविवेकस्य परमार्थलाभपर्यंतत्वात् तेषां वक्ष्ये इत्यन्वयः यत् विशेषा
पादनः यदवाप्य यत् विशेषापादनं ज्ञात्वा महामलं स्वात्मविनाशकत्वात् देहेन्द्रियमनः प्राणसाक्षिरास्वात्मनः देहेन्द्रिय
मनः प्राणोष्णपथिरूपेष्टपलापमानस्यानादिवासनाद्यैस्तदोपाधिकानां गुणानां स्वगुणेन जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थासुषु

शिव
२०९

स्वदुःखरूपारणामनुसंधानावस्थायां जीवाख्यस्य चितः संस्कारश्चक्ष्यमाणरूपः तत्त्ववेदिना तयोरुपाध्यात्मनोः पारमार्थविशेषके
न प्रोक्तविधानेनाभिषेकेणादेहेउपाधिभूते अशुभं रोगादिपीडास्वीक्षणात् ज्वालामालिनीपटलवेधोक्तक्रमात् गुरोरिति शेषः आत्म
नोबुद्धेः स्वबुद्धेरित्यर्थः अयथार्थनिरुक्ततं अतस्मिंस्तदुद्दिष्टविनाशनं उपदेशेन श्रीबीद्यादीनां विधानां तदर्थानां च वासनापटलव
क्ष्यमाणानां विधानामिति शेषः तस्य शिष्यस्य विरारूढा जन्मतः प्रभृति मनो लब्धा वासनापरिचयः दुस्तरांतां दुस्तरजां वासनानि
त्यर्थः धियाधुध्यात्वात्मविमर्शेन गुरुरूपरिष्टरूपेणापराहंता रूपपरामर्शेन एवं कृते प्रोक्तरूपसंस्कारकरणोद्दिष्टतेः संसारज्ञान
रूपिताविनाशः संसारज्ञानस्वभावाया बुद्धिहृतेर्मायाद्ययोर्हेन संसारज्ञानभावरूपो विनाशो भवतीत्यर्थः रूपालम्भः स्वरूपस्या
ग्राह्यत्वात् प्रवृत्तिस्तन्यतन्मयताविश्रान्तिः उभे उभावित्यर्थः भवतः उभे इति सर्वत्रान्वयः एतदुक्तं भवति देहोद्वेगमनः प्राणासं
घातात्मकोपाधिषूपलब्धप्राजलचंद्रवत्तदोपाधिकान्यगुणा स्वगुणत्वेनानुभवविमोहितस्य जीवात्मनश्चिद्रूपस्य तत्त्वविश
गुरुणा संस्कारकरणं नाम प्रोक्तरूपेणाभिषेकेण प्राक्तनजन्मादिप्राप्नोपाधिकाशुभनिराकरणं तत्कटाक्षरौ बुद्धेः स्वभाव

तंरी

२०२

प्रवृत्तिरूपान्यथाज्ञाननाशमुपदेशेन पुनः पुनरुपदिष्टप्रकारस्वात्मविमर्शेन च सुविराहदुर्वासनाविनाशनं च भवेत् एवं
रुते स्वभावतो वहिर्विषयप्रवृत्ताया बुद्धिर्नेस्तद्विषयप्रवृत्त्यभावरूपो विनाशः तेनास्याः प्रत्युद्भुतप्रवृत्तौ स्वरूपस्य विषयभूत
स्वातस्मिन्नेव तादात्म्येन विश्रान्तिरूपा विनाशश्च इत्युभौ भवत इति तत्र प्रतिपादितरूपतो गुरुकृतसंस्कारादिभिर्बुद्धेर्दुर्वासना
विनाशोऽस्वानुभवसिद्धौ च तत्र प्ररोहणाभावे अस्य बीजरूपस्य शक्तिः प्ररोहणाशक्तिः न बीजरूपमित्यर्थः तथा स्याद्ज्ञानजन्मा
दिअत्रादिशेषोजरामरणादिविषयः अन्यथा ज्ञानसंसिद्धजन्मजरामरणादि यथा वह्निस्पर्शात्संस्पानां बीजरूपस्याप्ररोहिता
तथा शिष्पस्या ज्ञानजन्मादि न भवतीत्यर्थः कारणं यत्तथैव तत् यथा वह्निस्पर्शाद्बीजरूपे यथा पूर्वस्थिते पितृप्ररोहस्य कारणभू
ता शक्तिर्दृश्यते तथा ज्ञानजन्मादीनां दुर्वासना रूपं कारणं यत्तदपि दृश्यत इत्यर्थः किंच संस्कारादिना स्वात्मप्रकाशकारणं नि
दर्शनांतरात् दृश्यत इत्यर्थः तत्प्ररोहः कार्यासबीजप्ररोहः पुष्पादि आदिशब्दः फलमूलादिविषयः तथा लाशाराणां रूपा
वरणं भवतीत्यर्थः एतदुक्तं भवति यथा संस्पानां बीजस्य वह्निस्पर्शमात्रेण तत्प्ररोहकारणभूतशक्तिर्विनाशात्कार्यरूपः प्र

शिव

२०२

रोहश्चनभवतितथातस्यशिष्यस्यसंसारिप्रवृत्तिजन्मभूतस्यमनसोगुरुकृतसंस्कारान्नस्यमनसःसंसृतिप्रवृत्तिबीजकारणभू-
युर्वासनानाशातृतत्कार्यसंभूतासंसृत्यादिप्रवृत्तिरपिक्वमभवति यथास्वकार्यासबीजस्यलाक्ष्याकृतसंस्कारस्य प्ररोहपुष्पारित-
त्वाक्षारगल्पवद्भूयते तथातस्यशिष्यस्यमनसोगुरुकृतसंस्कारादिनासंस्कृतस्य प्रवृत्तिगुरुक्तिरूपस्यानुभूतिरूपिणीभवतीति-
रहस्यमित्यादिभिः सदाश्रयैरष्टनिश्लोकैः सकलासरपदवाक्यादीनां मंत्रत्वमुपदिशति तत्र अत्रपरममित्यादीनां रहितमित्यं-
तानां षष्ठाद्वितीयां तानां पदानां रहस्यमित्येतद्विशेष्यं वदामीत्यत्राचयः मंत्रविघारत्वनंतकाः मंत्राश्च विघाश्च प्रागुक्तप्रकारेण
कथारियोगादनंताविद्यंतस्ती अर्थः ताः मंत्रविघाः साधकानां षसिद्धानां मित्यस्याभीष्टाप्रये इत्यत्राचयः नेतरेषां नसाध्यानामि-
त्यर्थः कथंचन केनापि प्रकारेण तेषां तत्त्वज्ञानाभावात् इतरात्मत्वमाध्यात्मकत्वं साध्यसाधुत्वविना विरहितं सदा राशनां साधु-
त्वासाधुत्वयोः सांकल्पिकत्वात् तदात्मकं शक्तिरूपमित्यर्थः समुदये नारस्य प्रागुक्तपराकश्यं त्वादित्यरूपाणां विश्रान्ति-पूर्वकता-
नामेव मदात्मकं शिवरूपं उपपात्मकं उदयविश्रान्तिरूपं शिवशक्त्यात्मकं आत्मस्वरूपं प्रागुक्तमहमिति रूपं तैरक्षरैः स

तंटी.
२०३

हेतिशेषः कालेन क्रमेण अन्यत्वं दुःखान्तिवासनानाशतः भेदात्मकदुःखोत्पन्नान्तिवासनाविलयनात् पराहंतामयं परिपूर्णं
हंतात्मकं सर्वस्वरूपस्वात्मविग्रहं सर्वपदार्थस्वरूपाणि निजं रूपं विग्रहं यस्य तत् इदं रूपं निजं कलवत् निरुत्पत्तीदं रूपं स्य तादा
त्म्येन सह भवतीत्यर्थः सदात्मकं सदाविरूपं स्फुरदं तात्मा स्फुरत्तात्मा चिदात्ममित्यर्थः अशेषोपाधिवर्जितं ओपाधिकसर्व
विकाररहितं प्रकाशरूपं पदार्थानां प्रत्येकं तादात्म्यत्वेनेति शेषः आत्मत्वोत्पत्त्यत्वे वस्तु यदिति शेषः तद्भासते परं तत्परं भ
वतीत्यर्थः यत्तत्त्वं एवं भवतीति यस्मादित्यर्थः अतः अस्मात् अमंत्रं मंत्राग्रभूतं यदक्षरं एतदुक्तं भवति अक्षरपदवाक्यादि
रूपाणां सर्वेषां मंत्राणां मुख्यविश्रान्तिरूपशक्तिश्चिवपरमार्थरूपत्वादक्षरणां मुख्यविश्रान्तिरूपत्वाद्भूयात्मकस्य विद्रूपपर
मार्थस्य स्वात्मनस्ते मंत्रैरपृथग्भावेन भावना वैशद्येन क्रमेण प्रोक्तं रूपं पराहंतात्मा कस्य वस्तु स्वरूपत्वात् सर्ववर्णमंत्रोभवे
तीति षडित्यादिभिरामुपुत्तिर्यतैः पंचभिः श्लोकैर्वैष्णवशैववैदिकमंत्रैः प्रधानभूतैरेकास्त्राभिल्लिता विषया व्याप्तिमुपदिश
ति तत्र षडष्टदशाक्षरानां षडक्षरस्याष्टाक्षरस्य द्वादशाक्षरस्य च वैष्णवानां उक्तत्रयाणां मंत्राणामित्यन्वयः अशेषतः

शिव.
२०३

परपदार्थरूपेणापि परतत्त्वार्थवाचकत्वात् परस्वरूपवाचकत्वात् अभेदेताव्याप्तिः ललिताविद्याया अभेदेतेत्यत्रान्वयः ए
तदुक्तं भवति षडक्षरमंत्रेण ॐ नमो विष्णवे इति रूपेण स्ववाच्यदेवतारूपस्य व्याप्यर्थविष्णुस्वरूपप्रतिपादनात् अष्टाक्षरेणा
प्रिं स्ववाच्यदेवतारूपस्य नाशयणस्य नरसमुदायवाचकनारश इति पादित सकल विश्वस्या यतनत्वात् स्थानत्वात् अस्या देव
ताया नारवाच्यविश्वातर्कामित्वेन स्थितत्वप्रतिपादनाच्च द्वादशाक्षरमंत्रेण स्ववाच्यदेवतारूपस्य भगवतो वासुदेवस्य सर्वशक्तिकार
णत्ववाचकभगवच्छेन सर्वपदार्थेषु तारात्मनिवासवाचकवासुदेवशब्देन विभुत्वप्रतिपादनाच्च एवं च स्वरूपवाचकत्वा
दितेषां परस्वरूपपरमार्थया ललिताविद्याया व्याप्तिरिति तद्वत् परतत्त्वार्थवाचकत्वात् आसारमंत्रं त्रिमूलभूतस्य मंत्रस्य त्रयात्म
नः त्रयात्मकत्वादित्यर्थः त्रयात्मकत्वकत्वं नाम ज्ञातृज्ञानज्ञेयात्मकत्वं तस्य मंत्रस्य ज्ञातृरूपो विंदुः ज्ञातृरूपश्चतुर्दशस्वरो ज्ञेयरू
पो हुकारः एतदुक्तं भवति आसारमंत्रेण स्ववाच्यदेवताया ज्ञातृज्ञानज्ञेयरूपा विद्या विकल्पपरमार्थस्वरूपत्वकथनात् तस्य ललितावि
द्याया व्याप्तिर्भवतीति तथैव पररूपवाचकत्वादित्यर्थः परयाः कुलसुंदरीविद्याया तार्तीयबीजरूपायाः तस्यापामार्थवाचकत्वं पूर्वं

तं.टी.
२०४

क्तत्रैविध्यात्. एतदुक्तं भवति. श्रीपरां विद्यायां प्रोक्तरूपया स्ववाच्यदेवतायाः ज्ञातृज्ञानज्ञेयात्मभिर्विसर्जनीयचतुर्देशाखरसकारैरष्ट
थगभूतानुत्तरपरमार्थस्वरूपकथनेन ललितायै विद्याया व्याप्तिरिति. गायत्र्याः सावित्र्याः उक्तरूपतः वैष्णवमंत्रत्रये अशेषत इति
शब्देन प्रोक्तपदार्थरूपेणापीत्यर्थः. एतदुक्तं भवति. अनया गायत्र्या स्ववाच्यदेवतायाः सकलप्रपञ्चवितृत्वं स्फुरतामात्र इति
रूपत्वं समस्तभेदज्ञानैर्गोहृन्समशक्तित्वं विश्वात्मत्वं वा अत इति. व्याहृतीनां गायत्र्याः पदस्य स्वरकारणभूतानां तिसृणां. एतदुक्तं
भवति. ताभिः स्ववाच्यदेवतायाः सन्मात्रत्वं सकलप्रपञ्चकारणत्वं तत्कारणभेदश्चो अत इति. महावाक्यपरमात्मा जपात्मनी. महावा
क्यस्य परमात्ममंत्रस्याजपामंत्रस्य च. एतदुक्तं भवति. महावाक्येन स्ववाच्यदेवतायाः सद्रूपपरमार्थत्वं तत्तृथ्यवद्भासमानप्रपञ्चस्य
तादात्म्यं परमात्ममंत्रेण स्ववाच्यदेवतायाः संकलप्रपञ्चकारणभूतेन विदूषेण परमात्मना तत्कार्यभूतप्रपञ्चात्मिकायाः स्वेष्ट
शक्तेरष्टथगभूतरूपमजपामंत्रेण स्ववाच्यदेवतायाः प्रोक्तरूपस्वेष्टशक्त्युद्धासरूपप्रपञ्चात्मना पररूपस्य भासने परमार्थरूपं चो
च्यत इति. प्रणवस्य. अनंतरं लोकवक्ष्यमाणरूपस्य. तदुक्तं योगतापररूपतादात्म्यार्थसंबन्धात् तत्रात्मना. ललिता विद्याया

शिव
२०४

इतिशेषः एतदुक्तंभवति वेष्टवशैववैदिकेषुमंत्रेषुमूलभूतानामेतेषामेकादशानांमंत्राणांसकलकारणभूतस्यविष्णो-
रस्वरूपस्यवेष्टाशक्त्युद्वासविजृम्भितेनप्रपञ्चेनतादात्म्येनतादात्म्यप्रतिपादनात्तल्ललितायाश्चनदर्थप्रतिपादकंभवतीत्य-
र्थः तद्वैलोम्यसमुद्भवं प्रणवं तदात्मकयोर्विन्दुविसर्जनीयमुक्तयोर्हकारसकारयोर्वैलोम्यरुतसंधिसमुद्भवंप्रणवं एत-
दुक्तंभवति शिवशक्तिसामरस्यविग्रहपरमार्थायाः श्रीमहाविपुलसुंदरीनित्यायाः परमार्थस्वरूपकामकलायांशिवरूपस्य
विशोःशक्तिरूपस्यविसर्जनीयस्यवानुलोम्ययोगपरमार्थजिपात्मकांप्राणशक्तिंतद्वैलोम्ययोगात्प्राणववविज्ञानरत्नत्वतोनि-
त्याविद्भवतीति इतरे एतत्सामरस्यविज्ञानरहिता भक्तिमंतः नित्यासुकालात्कमेण तज्ज्ञानं सामरस्यज्ञानं एतदुक्तंभवति
एतत्सामरस्यरूपज्ञानमंतरेणापिनासांनित्यानांकेवलंमुदृढाभक्त्याभजनेनकमेणतद्भक्तिभजनंतत्सामरस्यरूपपरमार्थज्ञानं
ददातीति अभक्तित्वादपिदुःखिनइत्यंतैःपंचभिःश्लोकैर्भक्तिप्रसंसांभक्तिस्वरूपभक्तिभजनप्रत्यवायंचोपदिशति तत्रअभक्ति-
भजनं नित्यानामित्यत्रान्वयः श्लेशदायकं साधकस्येतिशेषः यथाभक्त्या अखिलं इष्टफलं यदचयात् भक्तियोगेन तदि-

तं.टी.

२०५

योगे. भक्तिरहित्याश्रमः अभ्यासः पूर्वोक्तदेवतामंत्रादीनां. सम्पत्फलमयी सिद्धिः सर्वफलसिद्धिकारणत्वात्. उक्तलक्षणसपन्ने.
प्रथमपदलोक्तसुखः सुमुखइत्यादि. लक्षणसंपूर्णं. तत्प्रोक्तयोः सद्गुरुप्रोक्तयोः धियः संशयनाशतइत्येतत्का. काशिवत्पूर्वापरयोर-
न्वेति. अत्रिलार्थस्य. स्वस्वसिद्धिः. यथाविहीनाजनाइतिशेषः. सर्वलेशोत्पादनायंत्रकैरित्यंतेन. श्लोकद्वयेनामृतेश्वरीविद्यांस्त-
वनपुरस्सरं प्रस्तौति. तत्र. सर्वलेशापदंभोधिपोतरूपां. सर्वलेशापदंभौतिकदिव्यानां दीपीडनां समुद्ररूपाणां पोतरूपां तारिका-
मित्यर्थः. महाद्युतिं. निरतिशयवैभवां. अमृतेश्वरीविद्यामितिशेषः. जीवानां प्राणिनां प्राणविग्रहां. अमृतमयत्वात्. जंपहोमाव-
तिर्पराध्यानयंत्रकैः. सहेतिशेषः. सवेत्यादिना. श्लोकेनामृतेश्वरीविद्यामुपदिशति. तत्रदावांस्त्रैर्भवेदाद्या. ठकारवकारविंदुभिरा-
द्याविद्येत्यर्थः. अन्यथाद्वितीयाविद्येतिशेषः. मृद्वंसमायया. सकारहकारह्रस्वेखाभिर्द्वितीयाविद्येत्यर्थः. ज्याकंदाहवनत्वेः. स्यात्
तीयाजकाररुकाररेफ्प्रोकारविंदुभिरुतीयाविद्येत्यर्थः. एतेषां बीजानां त्रयाणां एकैकस्य विद्यात्वं विद्यते. सा मृतेश्वरी. पूर्वप्र-
स्तुतामृतेश्वरीविद्याइत्युक्तेत्यर्थः. वासनेत्यादिभिः क्षीणकाल्मषादित्यंतैः षड्विंशोक्तैरस्याः षड्विधस्वरूपभेदास्तदंगानि शरीरेऽ-

शिव

२०५

अमृतकलाशरीरेषु तन्मासविधानक्रमं चोपदिशति तत्र वासनोक्तप्रकारेण वासनापटलवक्ष्यमाणसर्वविधारूपभेदेऽक्तप्रका
रेण पद्धिधा पद्धिधाना सा अमृतेश्वरीविद्या वक्ष्यमभेदाभवतीत्यर्थः तद्व्याख्येयथा तत्र प्रथमं रूपं शोद्धात्मकं द्वितीयरूपं तु
अथ मन्त्रतीर्थद्वितीयकूटयोजनक्रमेण भवति तृतीयरूपं तु द्वितीयतृतीयप्रथमकूटयोजनक्रमेण भवति चतुर्थरूपं तु
तीर्थप्रथमतृतीयकूटयोजनक्रमेण भवति पंचमं रूपं तु तृतीयप्रथमद्वितीयकूटयोजनक्रमेण भवति षष्ठं रूपं तु तृती
यद्वितीयप्रथमकूटयोजनक्रमेण प्रथमकूटस्य प्रतिलोमरूपं भवतीति तासां षष्ठां विधानां आध्यायास्तत्र देवेषु प्रथमप्रथमकूट
रूपायाः दीर्घस्वरयोजनं प्राग्वत् करंगयोः प्राग्वत् एतदुक्तं भवति अमृतेश्वरीविधारूपभेदेषु षडसु प्रथमद्वितीयरूपयोर्द्वयोः प्रथ
मकूटस्यैवाद्यत्वात् तस्मिन् दीर्घस्वरयोजनात् हां ह्रीं इत्यादिभिर्जातियुक्ते रूपे स्तद्व्यपभजने करंगन्यासादिकं कुर्यात् तेषु त
तीयचतुर्थयोर्द्वितीयकूटस्यैवाद्यत्वात् तस्मिन् दीर्घस्वरयोजनात् हूं स्रूं इत्यादिभिर्जातियुक्ते रूपे स्तद्व्यपभजने करंगन्या
सादिकं कुर्यात् तेषु पंचमषष्ठयोस्तृतीयकूटस्यैवाद्यत्वात् तस्मिन् दीर्घस्वरयोजनात् ऊं ऊं मित्यादिभिर्जातियुक्ते रूपे स्तद्व्यपभ

तं टी.
२०६

रह्यभजनेषडंगन्यासादिकं कुर्यादिति तत्रयं कृत्रयं षोडशस्थैरे संयोज्य प्रतिकूरमिति शेषः अमृतसंस्थानात् अनंतरव
क्ष्यमाणक्रमामृतकलास्थितिस्थानमारभ्येत्यर्थः अंत्यं विसर्जनीयस्वरसंपुक्कस्वरूपं तदंतं न्यासस्थानां भूतामृतस्थानेन्य
सेदित्यर्थः एतदुक्तं भवति अमृतेश्वरीविद्यायाः प्रथमद्वितीयतृतीयकक्षानां प्रतिकूरं षोडशस्वरयोजनानां देके कस्य कूरस्य षोडश
षोडशरूपाणि भवन्ति तानि वक्ष्यमाणं क्रमामृतस्थानमारभ्य वक्ष्यमाणामृतकलागत्या पंचदशरूपाणि विन्यस्य षोडशं रूपं पु
नरप्यमृतस्थानेन्यसेदिति पृष्टे प्रपदे तत्संधिः गुल्फजानुसंध्योः शंखे भालपार्श्वस्थिनि रक्षवामसमारंभात् पुंस्त्रियोरप्ययं क्र
मः शुक्ले पूर्णंति एतदुक्तं भवति शुक्लपक्षे पूर्वदक्षिणपार्श्वगुह्यमारभ्य मूर्ध्नि तंतत्तत्पार्श्वस्थेषु पंचदशसु प्रोक्तेषु स्थानेषु तत्तत्तथा
पार्श्वपूर्णंति पंचदशसु तिथिषु प्रतितिथियथाक्रममारोहक्रमामृतकलायाः स्थितिर्भवतीति स्त्रियां तु वामपार्श्वगुह्यमारभ्य मूर्ध्नि
तंतत्तत्पार्श्वस्थेषु प्रोक्तेषु पंचदशसु स्थानेषु तत्तत्तथा पार्श्वपूर्णंति पंचदशसु तिथिषु प्रतितिथियथाक्रममारोहक्रमामृतकलायाः
स्थितिर्भवतीति एवं पुंस्त्रियोः शुक्लपक्षे समारंभपार्श्वक्रमव्यत्यासे पि स्थानक्रमव्यत्यासो न भवतीति इतरे कृष्णपक्षे मूर्ध्नि

शिव
२०६

दि. अंगुष्ठान्तं प्रतिलोमतः अवरोहक्रमेणेत्यर्थः भागद्वयस्य व्यत्यासात् पुंस्त्रियोरिति शेषः अंगुष्ठगा अमृतकलेति शेषः एत
दुक्तं भवति. रुक्मपक्षे पुंसो वामपार्श्वमूर्द्धादि वामांगुष्ठान्तं प्रोक्तेषु पंचदश सुस्थानेषु पूर्णं त प्रतिपदमारभ्य पदशतं पंचदश सुति
थिषु प्रतितिथियथाक्रममवरोहक्रमेणा मृतकला स्थितिर्भवतीति. स्त्रियास्तु दक्षिणपार्श्वमूर्द्धादि दक्षिणांगुष्ठान्तं प्रोक्तेषु पंचदश सु
स्थानेषु पूर्णं त प्रतिपदमारभ्य पदशतं पंचदश सुतिथिषु प्रतितिथियथाक्रममवरोहक्रमेणा मृतकलायाः स्थितिर्भवतीति. नित्य
राश्यादिना कठमप्यइत्यंतेनार्द्धघनेनैकेन लोकनेन दुक्तं भवति अमृतेश्वरी विद्याभेदेषु षडसु स्वभजनीयस्यैकैकस्य भेदस्यैव
प्रयवतः प्रतिकृद्वचोऽशस्वरयोजनम्. ज्ञातानि षोडश षोडश रूपाणि. एवं संभूयाष्ट ४८ चत्वारिंशद्रूपाणि प्रोक्तक्रमेणा मृत
कला स्थितिस्थानमारभ्य पंचदश सुस्थानेषु पंचदश रूपाणि पुनरप्यारंभस्थानेषु षोडश रूपमेवं षोडश षोडश विभागेन त्रिंशस्त्रि
शोऽप्यसेत्. तेन साधकः प्रोक्त रूपो भवतीति. ध्यानमित्यादिभिः परिवारिता इत्यंतैश्चतुर्भिः श्लोके रमृतेश्वरी ध्यानं तत्पूजां च त
दावराणां शक्तिनिबहमुपदिशति. तत्र ता साममृतेश्वरी मूर्तिविद्याभेदषट्कां या सांमूर्तिनां लेशाः. ता पत्ररूपाः शुद्धरूपाः

तंटी.
२०७

कसंकासं मूर्तिमिति शेषः दधाना इत्युपरितन श्लोकोत्तरादस्य प्रथमपादेनान्वयः मूर्तेरेकवचनत्वं तासां षष्ठां मेक्यपरमाथत्वा
त् अचिना इति वक्रवचनं भेदरूपांगीकोरेण अत्रायुधानि ऊर्ध्वदिशि रावामक्रमेण स्मेरवदनां प्राग्मूर्तिविशेषणम् प्राग्
वदधाना इत्यत्रान्वयः मुक्ताभरणभूषिताः मौक्तिकमयैराभरणैरलंकृताः स्वामध्यगाताभिः षष्टिशतार्णात्मशक्तिभिः पूर्वोक्ता
मृताक्षरषष्ठ्युत्तरशक्तिकाभिः शक्तिभिरित्यर्थः एतदुक्तं भवति अभीष्टमानभ्रमेण रत्ननिष्पाद्यवहिरेकांगुलमानेन रत्नं कृत्वा त
द्वहिः पंचांगुलमानेन रत्नं विधाय तद्वहिः पुनरप्येकांगुलमानेन रत्नं विधाय एवमंतर्वाहिविभागेन प्रोक्तवतुष्टयेन सार्धं विंशति
रत्नानि विधाय तासु पंचांगुलान्तरालासु दशसु वीथीषु एकस्यामेकस्यां वीथ्यां षोडशषोडशदलानि कृत्वा तत्र सर्वमध्यकशिकीका
यां प्रधानदेवताममृतेश्वरीं वहिर्दलेषु भगमालिनीपटले प्रोक्तषष्ठ्युत्तरशता मृताक्षरामिकाभिः शक्तिभिः परिवारितां पूजये
त् एतदस्यासांपंचानामपि साधारणं ततद्विद्येत्पारिभाषितैरित्यंतैः चूर्चभिः श्लोकैरावरणशक्तीनां पूजाविधादेव्याः पूजा
इत्यादिबलिहोमंतर्पणं चोपदिशति तत्र ततद्विद्याक्षरेपेतं पूर्वोक्तसंस्थानां प्रत्येकमाद्याक्षरत्वेन योजनीयमित्यर्थः त

शिव.
२०७

द्वयं प्रोक्तसंख्येष्टमृताण्येकैकं शोक्तसंप्राप्त्या. द्वितीयपटलशिशोषः. चतुर्दशाक्षरप्रतिविद्यमिति शेषः. कृत्स्नं. एवं प्रोक्तस्यैतस्य
ताभिर्विधाभिः. प्रादक्षिण्यपात्. अत्राक्षरस्येति शेषः. एतदुक्तं भवति. अमृतेष्वेति विद्यारूपभेदकभजनीयस्य रूपस्य प्रथमकदंश
मुच्चार्यानंतरममृताक्षरेषु विंदुयुक्ताशीतिष्वेवं संभूय षष्ठ्युत्तरशतेषु प्रोक्तक्रमेण एकैकमक्षरमुच्चार्यानंतरं रूपिणि शक्तिपात
कां पूजयामीति तद्वा दशाक्षरं पुच्चार्य एवं संभूय प्रतिविद्यं चतुर्दशाक्षरमिह काभिर्विधाभिर्विद्याभ्यंतरप्रवेशागत्या. आदिप्रादक्षि
ण्येनार्चयेदिति. सुगंधिभिः. प्रसूनैरित्यत्रान्वयः. श्रीखण्डश्रृंगं. वहिः. नित्यपूजामनुत्तमः. आसां षड्विधाममृतेष्वेति. तुना. आसाम
पितृलितात्मकत्वमुच्यते. वलिपुष्पकं. आद्यंतयोर्यथाक्रमं. षोडशाक्षरमंत्रेण कुरुकुरु. आसंप्राप्त्या च. तैः. पायसादिभिश्चतुर्भिः. रत्न
लक्षमित्यादिना सन्निभमित्यंतं न. लोकद्वयेन विद्यासाधनविधानं सिद्धविद्यस्य लक्षणं बोधयति. तत्र चतुर्दशप्रतिविद्यमिति
शेषः. अत्र तर्पणहोमो प्रतिविद्यं तद्दशांशैरिति संप्रदायः. एवं मुक्तप्रकारेण. जपादित्यत्रादिशष्टतर्पणहोमपूजादिविषयः. स
मुद्गंजलजमिति पूर्वलोकस्थपदेनान्वयः. ताः षड्विधा विद्याः. एकैकशः शतान्. एकैकशः शतान्. षड्विधा मुतासुखसिद्धौ

तं ६१
२०८

स्वसिद्धमेकैकां विद्यां शतवारं जपेदित्यर्थः एवमुक्तप्रकारज्ञापेन ततोयं सप्तद्वयं दुग्धसन्निभं रसादिभिः तेष्वित्यादिना अनंत
का इत्यंतेन श्लोकद्वयेन पञ्चयंत्रविधानं तस्यानंतसंख्यात्मकत्वं बोधयति तत्र ते तेषु नित्यसपर्यामंडलत्वेन प्रोक्तेष्वंतर्वहिवि
भागस्थितेषु प्रत्येकं षोडशदलरूपेषु दशषु पद्मेषु तद्विद्यारणिसमेतान् षड्विधामृतेश्वरविद्यासुखाभिमतविद्यायामेकैककूट
समेतान् षष्टिसंयुतान् शतारणान् पूर्वोक्तामृतारणामृतमित्यर्थः मध्ये कर्णिकायां शिरोषः तदार्धमध्यतो लिखेत् साधाक्षरस
मोपेतं स्वमध्यतः साधाक्षरसमोपेतं ततश्चाह लिखितेष्वार्धरूपं लिखेदित्यर्थः तेषामुक्तसंख्यानां अक्षररूपान् योन्यसंभेदात्
षणात् वासनापटलवक्ष्यमाणभेदक्रमाच्चैवनात् अनंतकाः अनंतानित्यर्थः पंचांगीति शेषः अयमत्रयंत्रविस्वनाक्रमः श
तुक्तक्रमादन्तर्वहिविभागस्थितानि प्रत्येकं षोडशदलानि पञ्चानि कृत्वा तेषु षष्ठ्युत्तरशतसंख्येषु दलेषु वा ह्यात्प्रवेशगत्या आद्यप्रा
दिप्रादक्षिण्येनामृतेश्वरविद्यासुषड्विधायाद्यविद्याप्रथमकूटसहितानामृतारणान् षष्ठ्युत्तरशतसंख्याकान् च लिख्यतन्मध्य
कर्णिकायां च तेषां वाह्यदललिखिताक्षररूपेष्वाद्यदललिखिताक्षररूपं विद्याक्षरप्रथमकूटमध्यमध्यगतात्साध्यास

शिव
२०८

एतेतं लिखेत् एतत्प्रथमं यंत्रं अस्मिन्नेव यंत्रे प्रोक्तेषु दशसु पद्मेषु प्रतिपद्ममृताक्षरेषु दशसु वासनापटलवक्ष्यमाणभेदक्रमात्खोड
शखरयोजनभेदेन जाता यंत्रसंख्या चतुर्दशाक्षरवाक्येनोच्यते ज्ञानानंशेदधौधीर सारराधनरा २० २२ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० इत्येते
षु एकमेकं यंत्रं वासनापटलवक्ष्यमाणभेदक्रमादेतद्विंशतिप्रान्तवर्षिर्द्विभागस्थितस्थितदशाष्टतयंत्रं जनार्णभेदेन ज्ञानक्षेत्रसुंग ३६
२८००० इति सप्ताक्षरवाक्यजनितसंख्या भवति सभूय एककूटजनितयंत्रसंख्या विंशत्यक्षरवाक्येनोच्यते अनूनज्ञानभावः सोम
शंभुधीर्धन्यश्चिदरोहधर्मस्तः ० २२ २४ २६ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० इत्येवमन्यकूटद्वयस्यापि प्रति कूटमेतत्संख्यानियंत्राणि भवं
तीति तस्मादेकैककूटोद्भवानां यंत्राणां एव पराद्धसंख्याधिकत्वादनंतत्वं अमासामेतत्कूटयंत्रपौर्वापर्यजनितानां पंचानां विद्यानां क
टांतराभावादेनान्येव यंत्राणि भवंति तेन चासांपरमार्थतो न भेदो विद्यते इति प्राग्प्रसंगित्वादिति संपरदृश्यं तैरष्टभिः श्लोकैः कोष्टव
त्रयं च वदंतं द्विनियोगांश्चोपरि शानि तत्र सुसमानि प्रत्येकं परस्परं समचतुरस्राणि तत्कोणतः तस्य प्रोक्तसंख्यकोष्टस्य यंत्रस्य
चतसृषु कोणदिषु चत्वारिंशत्संपंक्तं पंचवत्वारिंशत् कोष्टानीति शेषः चतुर्भिः प्रतिदिशमिति शेषः तेषु चतुर्षु कोणेषु ता

तंटी.

२०८

ताः स्वसिद्धाः साध्याख्यासंयुतं साधकसाध्यकर्माख्यायुतमित्यर्थः प्राश्नाध्यामांभात्सर्वप्राचीनपंक्तिस्थकोष्टपंचकमध्यम
कोष्टारंभादित्यर्थः कोणमध्यस्थपंचकेत्युक्त्वा कोष्टकसूत्रे सप्तमावरणे चतुर्दिगतकोष्टचतुष्टये एवं लिखेत् वा ह्यादिवह्निको
ष्टस्थकोष्टारिः अन्यास्तु पंचविकोणलिखितस्वसिद्धविद्याव्यतिरिक्ताः साध्याक्षरयुतानि ततश्चिदाकृदाक्षराणि षड्विः विद्या-
भिः तेषां यंत्राणां गदारिपरिरक्षणं फलमिति शेषः अन्यानि मंगलानि आयुः श्रीपुत्रधनलाभादीनि तत्र देशे मारी पावनमण्ड-
लमेकव्याधिनानाशकशक्तिं अयमत्रयंत्रविलेखनक्रमः प्राक्च सगरक्षिणे दक्षसमांत एतानि विंशतिविंशतिसूत्राण्यस्य
स्य तेनैकषष्ट्यधिकत्रिंशतकोष्टान्युपाद्यते पुचतुर्षु कोणे प्रतिकोणं पंचवत्वारिंशत्पंचवत्वारिंशत्कोष्टानि संभूयाशीतैः वि-
कशतकोष्टानि प्राग्बद्धाकारं मार्जयित्वा शिष्टेष्वेकाशीत्यधिकशतकोष्टेषु चतसृदिक्षु प्रतेदिशं प्राग्बत्कोष्टचतुष्टयं संभूय-
षोडशकोष्टानि मार्जयित्वा तत्र तत्र प्राग्बत्त्रिकोणानि कृत्वा तेषु त्रिकोणे श्वमृते श्वरी विद्यासुषुप्तप्रथमं स्वाभिमतविद्यां सा-
ध्यादिसंयुक्तकृद्त्रयगर्भा मालिरव्यशिष्टकोष्टपंचषष्ट्यधिकशते प्राग्बत्सर्वप्राचीनपंक्तिस्थकोष्टपंचकमध्यकोष्टमारभ्य

शिव

२०९

प्रादक्षिण्यप्रवेशगत्या प्राग्दृष्टार्णवधिकशतकेषु पंचाशदधिकशतानां क्षराणि यावत् षष्ठावरणांतं विलिख्य शिष्टाक्षरानुष्टु-
पं सप्तमावरणकोष्ठाष्टके प्रागाद्विचतुर्दिगतकोष्ठचतुष्टये कोणाकोष्ठचतुष्टयवर्जं विलिख्य वर्जिततत्कोणागतकोष्ठचतुष्टये मध्ये
कोष्ठे संभूय पंचकोष्ठेषु वह्निकोष्ठादारभ्य मध्यकोष्ठांतं प्रादक्षिण्येन दिग्गतत्रिकोणालिखितामृतेश्वरीविद्याशिष्टविद्यापंचकं प्राग्
तत्साध्यं समा लिखेदेतत्प्रथमं यंत्रं. एवममृतेश्वरीद्वितीयादिविद्यापंचखाभिमतं विद्यां प्रत्येकं ~~चतुष्टय~~ वह्निकोष्ठेषु प्राग्बद्धिलिख्य-
तदंतरा हरितद्वयपंचकस्य तद्व्यपंचकस्य प्राग्द्वयकोष्ठपंचकविलेखनात् पंचयंत्राणि संभूय पूर्वोक्तेन सह षड्यंत्राणि निष्पाद्य तैः
शोकाचिनिप्रोगा-कृत्वा शोका निफलान्यवाप्नुयादिति प्राक्प्रत्यगित्यादिभिः संयुत इत्येतैरष्टभिः श्लोकैरेकषष्टिकोष्ठात्मकं बज्रयंत्रं
निर्माणं तत्र मिथुनपूजनंतत्सामान्ये फलं इत्यविशेषपूजनात् फलविशेषावाप्तिकालविशेषपूजनात् फलविशेषं वोपदिशति त-
त्र अभितः प्राग्द्व्यकोणावतुष्टये प्रति कोणमित्यर्थः दशपंचसमोपेतां क्रियाविशेषणमेतत् पंचदशकोष्ठा निमार्जयेदित्यर्थः
वज्रैकषष्टिके वज्ररूपयंत्रकोष्ठैकषष्टिके इत्यर्थः मध्ये सर्वमध्यकोष्ठे तद्दिनजां विद्या पंचविंशोपठले शोका सुकालनित्यादि

तं टी.
२९०

घासुततदिननित्वात्वेन प्राप्तां विष्टां आख्या समन्वितां प्राग्वत्साधकादित्रयगर्भा एकैकतः कोष्ठत इत्यर्थः प्रतिदिशमिति शेषः
पथाविधिः समन्विरेवमित्यर्थः प्राग्वत् हस्ते खोदरे अग्रत्रिकोणात् पश्चिमाद्यतस्त्रिकोणमारभ्येत्यर्थः उदयाक्षरात् पंचविं
शपटलोक्तक्रमात्ततदिनेष्वर्कोदयघटिकाप्राप्ताक्षरमारभ्येत्यर्थः क्रमतः शिवसंपंचकषट्कारतिक्रमतः मिथुनानि नित्यानि
त्यापटलोक्तानि अत्रयंत्रे घटिकाक्रमयोगेन तत्रतद्वटिकासु प्रतिघटिकंततद्वटिकाप्राप्तमिथुनक्रमादित्यर्थः तथा नित्यानि
त्यापटलोक्ताभिरित्यर्थः अन्यजासु भूतप्रेतग्रहाद्युत्थावित्यर्थः सप्तमीवक्रवचनान्पमानिपदानित्रीणितीजार्तिषु इति पद
विशेषणानि तत्र यंत्रो मण्डलात् प्राग्वदिनैः पूर्णसुविविधासु त्रिजन्मसु प्राग्वत् एतदुक्तं भवति आक्यप्रत्यग्दक्षिणोदक्
समांतरालानि द्वादशसूत्राणां स्फाल्य एकविंशत्यधिकशतकोष्ठानि व्याधतेषु चतुर्षु कोणेषु प्रति कोणं पंचदशपंचदशकोष्ठानि
संभूय षष्टिकोष्ठानि प्राग्वद्ध्याकारं संमार्जयित्वा शिष्टेष्वेकषष्टिकोष्ठेषु चतुस्रुदिसु प्रतिदिशमेकमेकं कोष्ठं मार्जयित्वा तत्रतत्र स
मन्विरेवानि त्रिकोणानि विधाय तत्र पश्चिमदिगात् त्रिकोणमारभ्य त्रिकोणसहितवाद्यावरणविंशति कोष्ठेषु द्वितीयावरणवो

शिव
२९०

उशकोष्टेषु तृतीयावरणाद्वा दशकोष्टेषु चतुर्थावरणाद्वा दशकोष्टेषु पंचमावरणाद्वा दशकोष्टेषु एवं संपूर्यषष्टिकोष्टेषु घटिका क्र-
मात्तत्तद्दिनोदयप्राप्तघटिकाक्षरान्तराणि हृत्वेखोदरेप्रादक्षिण्यप्रवेशगत्या विलिख्य सर्वमध्यकोष्टे हृत्वे
खोदरेतत्तद्दिननित्याविधांसाधकादिनामत्रयगर्भमालिख्य सर्वमध्यकोष्टे हृत्वेखोदरेतत्तद्दिननित्याविधांसाधकादिनाम-
त्रयगर्भमालिख्य तत्तद्दिनारिप्रतिघटिकंतत्तद्घटिकाप्राप्तमिथुनानि नित्या नित्या पटलोक्तमंत्रादिभिः प्रोक्तकालेषु प्रोक्तकाला-
वधिपूजनाद्योक्तफलसिद्धिरिति कुर्याद्विचारिभिर्निरंतरा इत्यंतैः पंचभिः श्लोकैस्तैर्नैवाभिचारप्रतीकारविधानंतत्स्थापनेन गृ-
हस्थादिविधानं वोपदिशति तत्र पूजयेत् प्रागुक्तनैवेद्यमंत्रकमादिभिरिति शेषः वज्रयंत्रे पूर्वप्रोक्ते यामतो वारकल्पितैः अ-
होरात्रस्य यामाष्टके एकैकयामस्त्येकैकवारं चतुरारिभिरित्यर्थः सुरसिरोः नित्या तत्र प्रोक्तप्रयोगनिपुणैः दिनैः कैश्चित् कार्य-
गोरवलाघवापेक्षया एकव्यादिमण्डलारिभिः प्रयोक्तारं अभिचारकर्तारं सः अभिचारः वज्रं मिथुनवज्रयंत्रं सर्वतः तस्य यंत्र-
स्यैकषष्टिपदेषु शक्तिं हृत्वेखां तत्पुटे हृत्वेखोदरे फांशे तानि घटिकाक्षराणि मध्ये घटिकाक्षरमध्ये तद्यंत्रं प्राग्वत् प्राणप्र-

तं टी.
२९९

तिष्ठापूजारिसहितं स्वनेतृ मातृकापटलाप्रोक्तक्रमतः प्रदेशेनिरंतरः सन्नन्यमानाः पूरणाभिषेकेत्यादिभिश्चराचरमित्यंतैः पंचभिश्चो
कैर्द्वितीयपटलप्रोक्तपूरणाभिषेकचक्रेष्ट्यदेवतानां सवत्वारिंशच्चतुःशताधिकसहस्रसंख्यानां तासां प्रत्येकं षोडशाक्षरमंत्रस्वरूपं वो
पदिशति तत्रचक्रे द्वितीयपटलप्रोक्तरूपे तासां शक्तीनां याभिः शक्तिविधाभिः सिद्धविग्रहः देव्यात्माभवति स्वरोत्थाभिः पंचविं
शपटलोक्तकालनित्याविद्यासुवशिनिवर्गजनितनित्याविद्याभिः षडसप्तत्यधिकपंचशतसंख्याभिः सहोत्थाभिः तासु सकारहका
रजनितनित्याभिस्तसंख्याभिः नित्याविद्याभिरिति विशेषः समीरिता विद्याः विषंठाभिः स्वरवर्जं वशिनीवर्गवर्जः सकारहकार
योः षंठाक्षरचतुष्टयचतुष्टयजनितचतुश्चत्वारिंशदधिकशतसंख्यनित्याविद्यारहिताभिरित्यर्थः चत्वारिंशच्चतुःशतं चत्वारिंश
सधिकचतुःशतं एतदुक्तं भवति पंचविंशपटलोक्त २०७ अर्द्धकालनित्याविद्यासुवशिनिवर्गजनितषडसप्तत्यधिकपंचशतसं
ख्याविद्यास्तासु सकारोत्थासु प्रोक्तसंख्यासु विद्यासु षंठाक्षरजनितचतुश्चत्वारिंशदधिकशतसंख्याविद्यारहिताः शिष्टद्वाविंश
उत्तरचतुःशतसंख्याविद्यास्त १४०४ संख्यविषंठहकाराक्षरविद्याश्च संभूय चत्वारिंशदधिकचतुः १४४० शतोत्तरसहस्रसं

शिव.
२९९

रत्नानित्याविद्यास्तु श्रीचक्रांगत्वेनोक्तानां विद्यानामसाधारणप्रसररूपा भवन्तीति बीजस्य समन्वितं मायाश्रीबीजसमन्वितं सर्व
शक्तिशेषः-रूपशक्तीति सहितं-रूपशक्तिरिति चतुरशरोपेतं-श्रुत्वा साधारणरूपप्रसरकालनित्याविद्यानामन्त इत्यर्थः-सप्तास
र्यतम्-सर्ववरमेद्वितीयपदलोक्तसप्तासरीविद्यासहितमित्यर्थः-एतत्सर्वमसाधारणप्रसरनित्याविद्यारूपस्य विशेषणं-ताभिः
पूर्वसंप्रस्तुताभिः-ताविधायया-ह्रीश्रीअम्राईरूपशक्तिपादुकां पूजयामीत्यारि-ह्रीश्रीहृ-साईरूपशक्तिपादुकां पूजयामीत्यन्ताः
प्रोक्तसंख्याः-शक्रयोललिताश्रीचक्रस्थशक्तीनामणिमार्मिहविपुरसुन्दर्येतानां षडवतिसंख्यानां प्रत्येकं पंचदशपंचदशसं
ख्याविभागेनावरणशक्तयो भवन्ति-तैस्तासामणिमार्मीनामपि प्रत्येकं मूलदेवतावत्षोडशानित्यात्मकत्वं-तस्मात्ताः संप्रत्यष्टिंशद
धिकपंचशतोन्नसहस्रसंख्याः-प्रकटयोगिभ्यो भवन्तीति यावत्-विद्यायाः-ललिताविद्यायाः-यन्मयम्-विद्यामयम्-॥ ॥ इति
षोडशानित्यान्तंत्रेयश्रीकारिमन्त्राख्यस्य परिपूर्णस्य तंत्रस्य प्रपंचसारसिंहसंज्ञकप्रकाशाभिधानेन सुभगानन्दनाथेन धिरचितायां मनो
रमारख्यायां आख्यायां षोडशानित्याव्याप्तिवैभवप्रकाशकमंत्रस्य व्याप्तिप्रकाशनपरिषद्विंशोपदले परिपूर्णस्य मृदम्-॥ ॥ श्री

तं टी.
२१२

यंत्रसंख्या २२७७ ७३८५९८३६७२३२०००००० ज्ञानेन निष्ठा श्रीगोरिसितांगाङ्गशङ्गा ससासुरश्रीरित्येकविंशा
र्णयंत्रसंख्याकाः ग्रंथसंख्या षड्विंशोपदलेषोक्तो व्याख्यायंथाश्चतुःशतात् परमसुतं त्रिंशदधिकं संख्यासुरं पूर्वस्मिंषड्विं
शोपदलेषोडशानित्यानां व्याप्तिवैभवप्रकाशनपरं मंत्रव्याप्तिं तन्मयामृतेश्वरी विधार्दिकं चोपदिश्य नितरं षोडशानित्यानां मातृ
काभूतनाथाद्यैः श्रीचक्रेण शक्तिभिश्च कालेन प्राणात्मना दिकमुपदिश्य च षोडशोत्पादिभवेदित्यंतल्लोकशत रूपेण सप्तविंश
त्पटलेन तत्राथ षोडशोत्पादिभिरुपपादुकामित्यंतैः स्त्रिभिः श्लोकैः पटलार्थानुद्दिशति तत्र कालेन प्राणात् प्राणात्मककालत
पेण तदात्मनां मातृकाभूतनाथाद्यैः प्रादिक्षांतैर्विसर्जनीयरहितैः पञ्चाशद्विंशतिकाक्षरैः पञ्चभिर्भूतैर्नवनाथैः आद्यशङ्गेन
षड्विंशतत्वादिसिद्धिश्च श्रीचक्रेण नववक्त्रात्मकेन शक्तिभिस्तत्र षष्ठ्यवतिभिरेकनवतिभिश्च लवादीनां तु कालस्य लवादिनु
पादानाम्मात्रायाः दुर्लभत्वात् ज्ञातुमशक्यत्वात् इति तं स्वरूपमिति शेषः तत्संख्याभिः स्वासंख्याभिर्घटिकाहोरात्रादिस्त
पसंज्ञाताभिः क्रमेण वक्ष्यमाणक्रमेण अहोरात्रस्येत्यस्य तत्संख्याभिरिति पूर्वज्ञानं च यः तद्व्याप्तिं स्वासात्मकत्वं उत्क्रान्तेन

शिव.

२१२

अदृश्येति तत्र कर्तृकत्वं स्वानं आत् अनपत् मासवर्षादिकालरूपं विशेषात् गतिरतीत्यासानामिति शेषः आत एतद्भूतो
याधात्मकान् वास्यान् दक्षवामपार्श्वेष्टुदेशात् तत्र तिष्ठुपपादकान् शुभाशुभसिद्धिकरण् एतदुक्तं भवति बोडशानित्यानांत
रात्मकानां मातृकादीनां स्वरूपेण स्वासात्मकेन कालरूपेण सवास्याभ्यंतरव्याप्तिद्वयं तेषां स्वासानां शुभाशुभफलप्रदानवक्ष्य
माणान्वास्याभ्यंतरान्विशेषान्बन्धीत्युक्तं भवतीति मूलाधारेत्यादिना यथाक्रममित्यंतेन श्लोकद्वयेन स्वासानामुदयं न द
तिभेदात्तसंज्ञा प्राप्तिस्तस्य भूतात्मकत्वेनोदयविशेषक्रमं चोपदिशति तत्र मूलाधारेद्वाः नित्या नित्यापरलज्जोक्तक्रमरूप
मूलाधारप्रदेशसंभवः आणाधारव्याः आदिशदस्त्वानव्यानदीतरनवभेदविषयः सप्रोक्तस्त्वोवापुः उद्भवदेशतः उपलब्धि
स्थानेनानंतरवक्ष्यमाणानासापुटद्वये गतेषु पुटयोः रंध्रयोः तिर्यग्द्वंद्वोऽधरमध्यगतप्रवाहाः गुवित्पारिभिरीरितामित्यंतैः स
प्रभिः श्लोकैः स्वासानामुदयविशेषैः दृष्टस्थानपचनकालविशेषैश्चैकादशविधचंद्रसूर्यात्मकत्वं राकात्मकत्वं सहितमुपदि
शति तत्र गुरुके त्वित्यादिना श्लोकैर्नैतदुक्तं भवति उभयोरपि नासापुटयोः आणाग्नीलांबुरुपेषु चतुर्षु भूतोदयेषु चामरसि

तं टी.
२२३

रापुटक्रमेण प्रवाहे प्रोक्तक्रमग्रहद्वंष्टात्मकत्वं व्योमोदधेरुद्विधुरग्रहाणैकात्मकत्वं च भवतीति उभयस्य उभयपुटस्यः
सानामेवं प्रकारप्रवाहकारणो गुरुमुखादवगंतव्यं वामदक्षवित्पस्य पुटाविति पूर्वत्रान्वयः तयोः पुटयोरेकैकस्मिन्नपि त
था चंद्रसूर्यो जीवः भागस्तु तस्मान्न चयः तथा चंद्रसूर्यावित्पर्थः अन्यत्रयं अग्निख्यो मात्मकां परे कुजसौरिकेलर्काः तथा
चंद्रसूर्यो ऊर्ध्वान्ने प्रथमाहिवनमेतत् तथा चंद्रसूर्यो अंतराः पक्षात्मकत्वविधुरः एवं उक्तप्रकारेण दशोत्पस्य अंतरा
इति पूर्वत्रान्वयः वासाभ्यां शुक्ररुक्मरूपाभ्यां चंद्रसूर्याभ्यां चकार समाहारे तयोरित्पारिनाशोक्तेन प्रोक्तचंद्रसूर्येण कृत्स्
नानां सामान्यं फलमुपदिशति तत्र भास्कराः सूर्यरूपविधुरः सूर्यो वित्पारिभिः परमेश्वरात्पतैश्चतुर्भिः श्लोकैश्चंद्रसूर्येण कृ
सूर्येण कर्तमानिकर्माणि प्रप्रकारविशेषे फलविशेषादिकं नोपदिशति तत्र सूर्येषु एकादशविधेषु मधुभोजनमेथुने
पुष्टभोजनमेथुने सहेति शेषः संग्रहस्तस्य शास्त्र इति पूर्वत्रान्वयः अन्यदखिलं शिष्टमंगलरूपं कर्मजातं चंद्रे एकादश
विधे तथ्यं इष्टवानिष्टवानिश्चित्य भवतीत्युक्तं अस्तीति निश्चित्य नास्तीति निश्चित्य बोक्तं कार्यं भवतीति यावत्तदपथावे

शिव.
२२३

तद्व्यथा. शून्ये कथितं वेद्यं भवति. अनिश्चये. निश्चय रहिते गर्भप्रश्नस्य विशेषणं. गर्भप्रश्न इति पदच्छेदः. अन्यतः. सूर्यशून्य
व्यतिरिक्ते. शून्ये. अन्यरूपसूर्य इत्यादिस्त्रादिशब्दे निश्चितकार्यप्रश्नविषयः. एतदुक्तं भवति. अनिश्चिते कार्यप्रश्ने चंद्रश्चेद्यद
भिमतं तद्वति. सूर्यश्चेद्यदनभिमतं तच्च भवतीति. तत्र शून्यनभो एङ्गु. न स्पंति असुभानि भवन्तीत्यर्थः. वामेत्यादिना शिष्ययोरि
संतेन श्लोकद्वयेन गुरुणा शिष्यस्य मंत्रोपदेशकालविशेषो तद्वकरणे प्रत्यवायं चोपदिशति. तत्र देशिकशिष्ययोरित्यस्य वामे इति
पूर्वत्राक्षयः. ततस्ताने. वामभागे. तं शिष्यं. तत्कर्णे वामकर्णे. अथवा पक्षांतरे जीवगच्छाने. वामदक्षिणाभेदतः. तत्कर्णे. जीवक
र्णे. अन्यथा उक्तप्रकारद्वयवैपरित्येन. एतद्वामजीवभागस्थापनं नित्याविधाविधुरसमस्तमंत्रोपदेशो नित्यानां तु सवाराही कुरुकु
त्वात्मां तत्तत्पूजावक्त्रेषु पुरतः स्थापनमस्माभिः पूर्वोक्तमेव. अत्र आसानां भूतादिस्वरूपोदयावगमनोपायात्तरमारुध्य मुखारुवगं
तव्यं. षष्ठ्यादिना सुंदरीसंतेन श्लोकद्वयेन घटिकादिनरूपेण आसानां संख्याविशेषैः. कालात्मकत्वोपदेशंतत्तत्स्वासरूपप्रज्ञा
वंचक इति. तत्र तासां. नाडिकानां. तद्दिनं. नाडिकावष्टमात्मकं. पुनः पुनः परिहृतिः. तेषां आसानां. सुंदरीतिरेवी संबुद्धिः आ

तं टी.
२९४

रभ्येत्पारिभिर्भवन्ति हीत्यन्तेस्त्रिभिः श्लोकेः श्वासानां पुटयोः पूर्वपक्षप्रतिपरादिभूतेषु रयकालं पुटांतरसंक्रमणकालक्षमं प्रोक्तनिगम
नं विपर्यासे फलं वोपदिशति तत्र सप्रत्यादिशं प्रतिभूतं स्वासा इति नवसाश्वासेः अन्यत्र पुटीतरे संक्रमः पुटात्पुटसंक्रान्तकालः तदो
भयपुटप्रवाहितया सरुर्भवतीति यावत् तत्रापि संक्रान्तपुटीतरेपि एवं प्रोक्तकालावधिः अतो न्यत्रा संक्रान्तपुटां मपुटीतरसंक्रम इति
पूर्वोक्तकालावधिः एवं प्रोक्तप्रकारपरित्यापंचदशपरित्यक्तयः आदौ युगानामिति शेषः दर्शप्रतिपदं प्रति प्रतिर्शं प्रतिपदमित्यन्वयः
प्रतिशुक्लप्रतिपदमित्यर्थः सर्वेषां जीवानां एतदुक्तं भवति युगारिषु शुक्लप्रतिपदि शतरकोऽयमारभ्य पुटयोर्वामदक्षिणक्रमेण पंचसु
भूतेषु प्रतिभूतं प्रोक्तकालावधिः श्वासानां प्रवाहसंक्रमो प्रवाहसंक्रमावेवं पंचदशपरित्यक्तिनोदिनमेकं भवत्यनंतरदिने दक्षिणपुटमार
भ्येवं क्रमाद्भवति एवं क्रमेण दर्शान्तिं प्रतिदिनं पुटव्यत्यासारं भक्रमेण सर्वेषां प्राणोदयभवत्येतत्क्रमविपर्यासे तु महीत्यमंगलानि वभ
वन्तीति चलाविका इत्यादिना श्लोकेन श्वासानां वामदक्षिणोभयप्रवाहकाले वरुणीनां वरुणां वलाधिक्यमुपदिशति तत्र वामे वायो
प्रवहति दक्षिणे इत्यत्र प्राग्वात् उभयत्रेति च प्राग्वात् शुभाशुभपरीक्षणे वरुणिरोभयात्मनां कर्मणामिति शेषः साईत्यादिना श्लोकेन

शिव.
२९४

भूतानां एशिनां च धासक्रमादभ्यो न्यव्याख्याकारत्वमुपदिशति-तत्र साहस्रविंशति धासक्रमाद् दशराशयः प्रतिराशुक्तसंख्यधासक्रमा
संभूय एशि दशकं प्रागुक्तसंख्यधासात्मकमेकैकं भूतं भवतीत्यर्थः-तत्र राशिषु-एकस्मिन्नेकस्मिन्निति शेषः-साहस्रनुक्तेण धासा
नामिति शेषः-एतदुक्तं भवति-अथैकं प्रोक्तसंख्यधासात्मकेषु दशराशुशिष्वेकस्मिन्नेकस्मिन् शौ प्रतिभूतं प्रोक्तसंख्यधासात्मका
निचभूत्वा भूतानि समुद्यतीति-घटिकेत्पादिना अक्षरैरित्यंतेन श्लोकद्वयेन प्रतिदिनमुदयघटिकाक्षराणि-तद्घटिकाक्षराणां धासा
त्मकत्वं तेषु स्वासेषु भूताक्षरोदयक्रमं चोपदिशति-तत्र-सर्वत्र-सर्वेषु दिनेषु-वाद्यादि-एकांतरा उदयेति पदछेदः-एतदुक्तं भवेति-स
र्वेषु युगदिनेषु घटिकार्त्तेषु विषये एकैकांतरितं अथ एवमिति वायव्याक्षरपंचकं द्विसपंचकक्रमादुदयघटिकाक्षरत्वं प्रतिपद्यतइ
ति-तत्र दर्शयामास-तद्घटिकार्त्तात्मकाः-एतदुक्तं भवति-पूर्वोक्तप्रकारं घटिकात्मकाः-धासात्मकतद्घटिकात्मकावर्णरूपाश्च भवंतीति-
तेषु-धासेषु प्रोक्तषष्ठ्युत्तरविंशतसंख्येषु-तद्भूतवर्णानां-घटिकाक्षरेषु प्रत्यक्षरं तत्तत्प्राप्तभूतवर्णानां दशधा धासा इति शेषः-शेषाः पंचा
शदधिकशतत्रयसंख्याः-एतदुक्तं भवति-पूर्वोक्तोदयाक्षरादिष्वध्यात्मकाक्षरात्मिकासु घटिकासु प्रतिघटिकेषु षष्ठ्युत्तरविंशतसंख्येषु

तं टी.

२५

धासेष्टादितोश्चस्वासास्ततश्चटिकाप्राप्ताक्षराप्रभृताक्षरवर्णानां दशानां तदादितश्चोक्तानां स्वरूपेण समुद्यंति शेषास्तु पञ्चाशदुत्तर
त्रिसप्तसंख्याश्चास्माद्वंदसदक्रमेण तदनंतरभूतादितस्तु तां तानां पञ्चानां प्रतिभूतं दशदशाक्षररूपाणां स्वरूपेण सप्ताहोद्यंति एवंभूते
सति प्रतिपटिकं तत्तदक्षरसप्तभूताक्षराणां दशानामष्टवाहृतयः शेषभूतचतुष्टयाक्षराणां सप्ताहृतयश्चैवं क्रमेणैकैकैव घटिका पञ्च
भूतात्मकवर्णात्मिका भवतीति संख्याभिरित्यादिभिर्महेश्वरासंज्ञैश्चतुर्भिः श्लोकैः प्रस्तावादिपुरस्सरमहोरात्रादिखासानां प्रोक्तसंख्यानां
नालनित्यादिश्रीवक्त्रस्थपंचतानामेकादशविधानामवांतरव्याप्तिसमव्याप्तिस्तदनुसंधानं वैभवं चोपदिशति तत्र संख्याभि
धासानामित्युत्तराचार्यः वासनो व्याप्तिं वासनो च व्याप्तिं च वासनात्मिका व्याप्तिरित्यर्थः वक्ष्यमाणानामेकादशविधानाभि
तिशेषः सुंदरीति देवीसंबुद्धिः यथा व्याप्ता नित्या तत्वाप्तिविधानां पञ्चविंशपटलप्रोक्तसंख्यानां पूर्वमहोरात्रश्वाससंख्यानां म
ध्ये एकशः प्रतिविधमेकैकश्वास इत्यर्थः ततः पूर्वोक्तश्वाससंख्यायाः परमित्यर्थः दिवार्णः पूर्वमण्डलवर्णः संध्याः संध्यात्रय
प्राप्तैकषष्टिसंख्याः पूर्वमण्डलश्वाससंख्यायाः परमितिशेषः ततस्तत्संख्यायाः परं घटिकार्णकाः षष्टिसंख्या इति शेषः राश

शिव

२५

योद्वादश चटिकार्णसंख्यायाः परमिति शेषः न तो राशि संख्या तो ग्रहाः नवभूतानि पंच नवसंख्या तो मातृका भूत संख्यातः परमिति
शेषः पंचाशद्विसर्जनीय विधुरवर्ण इति शेषः शक्तयः मातृका संख्यातः परमिति शेषः सैकानवतयः आयुधा एकस्य मिथुन चतु
ष्टयेन गृह्यमाणत्वा न्मध्यदेवता विधुरत्वाच्च देवी ललिता सर्वात्मनाश्वाससमष्टिरूपेण एतदुक्तं भवति अहोरात्रात्मका नां षड्शत
तरे कैविंशतिसहस्रसंख्यानामास्ति कालनित्यारूपा षड्विंशदधिकसप्तशतोत्तरविंशतिसहस्रसंख्यांश्चासा भवन्ति तद्विष्टेषु चतुःष
ष्ट्यधिकाष्टशतसंख्येषुश्वासेषु षड्सप्तत्यधिकपंचशतसंख्याश्चासाः पूर्णमण्डलवर्णरूपा भवन्ति तद्विष्टेषु षष्टशीत्यधिकद्विशतसं
ख्येषुश्वासेषु संध्यात्रयरूपनाथतन्वनि त्यात्मकरूपा एकषष्टिश्चासा भवन्ति तद्विष्टसप्तविंशत्यधिकद्विशतश्वासेषु षष्टिश्चासा अ
होरात्रषष्टिकाक्षरस्वरूपा भवन्ति तद्विष्टेषु सप्तषष्ट्यधिकशतश्वासेषु द्वादशश्चासा द्वादशरक्षात्मका भवन्ति तद्विष्टेषु पंचपंचाश
दुत्तरशतश्वासेषु नवश्वासानवग्रहात्मका भवन्ति तद्विष्टेषु षड्चत्वारिंशदधिकशतश्वासेषु पंचश्चासाः पंचभूतात्मका भवन्ति तद्वि
ष्टेषु एकचत्वारिंशदुत्तरशतश्वासेषु पंचाशदधूसा विसर्जनीय रहितमातृकाक्षररूपका भवन्ति तद्विष्टा एकनवतिसंख्याश्चासाः योक्त

तं-री-
२९६

क्रमसंख्यश्रीचक्रस्य शक्तिरूपा भवन्ति एवंक्रमेणा होरात्मकाः श्वासाः समष्टिरूपा सिद्धिर्विग्रहविश्वरूपललितात्मका भवन्तीति
अत्रष्टयपादमुखारवगतोर्थस्तदाज्ञया निरूप्यते यथा अहोरात्रोक्तसंख्याः श्वासाः पञ्चाशदक्षरान्तिका यामात्रकाया द्वात्रिंशदधिक
चतुःशताहत्यातदात्मका भवन्ति ते पुनरपि विंशत्युत्तरशतत्रयाधिकचतुःसहस्रपरिहृतिः पञ्चशतात्मका भवन्ति पुनरपि तेन वना
थश्रीचक्रग्रहाणां चतुःशतोत्तरद्विसहस्राहत्यातदात्मका भवन्ति ते पुनरपि षड्विंशत्युत्तरानां षड्शताहत्यातदात्मका भवन्ति ते पुनरपि षोडश
नित्यात्मकस्वरूपा पञ्चाशदुत्तरशतत्रयाधिकसहस्रसंख्याहत्यातदात्मका भवन्ति ते पुनरपि षष्टिद्विकाक्षरानां षष्ट्युत्तरत्रिंशताहत्यात
दात्मका भवन्ति ते पुनरपि द्वादशराशीनां अष्टशतोत्तरसहस्राहत्यातदात्मका भवन्ति ते पुनरपि श्रीचक्रस्थानां षस्यवतिशक्तीनां पञ्चवि
ंशत्युत्तरशतद्व्याहत्यातदात्मका भवन्तीति अत्रान्यदहस्यंष्टयपादमुखारवगंतव्यं नाडीत्यादिना क्रममित्यंतेन श्लोकद्वयेन पटलशे
षार्थानुद्दिशति तत्र मर्माणि स्थानानीति शेषः स्वेच्छोक्तांतिर्नामस्वेच्छया प्राणपरित्यागः परकायप्रवेशः मृतशरीरे स्वजीवप्रवेशनं
तस्मात्स्वशरीरेन प्रवेशनं वा गित्यादिभिः परित्यंतेर्दशभिः श्लोकैर्नाडिचक्रस्वरूपं तत्र कुण्डलिनीस्थितिं चोपदिशति तत्र प्राक्प्रोक्त

शिव-
२९६

मूलाधारस्यनित्यानित्यापटलप्रोक्तस्यमध्यगा मणौसूत्रवन्मध्यरंध्रस्येतेत्यर्थः ब्रह्मरंध्रांता ब्रह्मरंध्रावसाना सुषुम्नेतिर्ब्रह्म-
नासायाद्दशंगुलेनासाग्रमारभ्य दशंगुलमानावधिकेस्थाने ब्रह्मरंध्रमित्यर्थः तदग्रात्सुषुम्नारंभपुरोभागस्थानमारभ्य यायु-
गा गुदरंध्रावसाना अस्त्राया मूलाधाररूप अस्त्राग्रकोणान् ध्वजातिकामेव नपर्यवसाना तद्वामदक्षपार्श्वभां कुहू संज्ञिका योना
द्या इति शेषः जठरितविश्वोदर जठरमध्यांता सर्वगा अधश्चोर्ध्वप्रसृता सर्वगा वारणा प्रोक्तेषु इत्यस्य विश्वोदरवारणोरिति पूर्ववाच्यं
तदनंतरे तदनंतरवामदक्षस्थिते मन्त्रद्व्युष्टके पदो वामदक्षयोः पार्श्वोस्तत्र द्व्युष्टावसानिके भवत इत्यर्थः तथैव तदनंतरवामदक्षपा-
र्श्वरंभतः नासारंध्रद्व्यांतगे एतदुक्तं भवति मूलाधार अश्वमध्यस्थ सुषुम्नाया वामपार्श्वमारभ्य प्रोक्षिता वक्राकारध्वजमूले सुषुम्ना
श्लेषतो रक्षिराभा गंगत्वा पुनस्तत्रापि वक्रगत्यानातिप्रदेशे पुनरपि सुषुम्ना श्लेषतो वामभाग वक्रगत्या हृदये भूयोपि सुषुम्ना श्लेषरक्षि-
राभागश्चक्राश्रयवक्रगत्या कंठदेशे पुनरपि सुषुम्ना श्लेषतो वामांसतत्तुमध्ये ध्वजवक्रगत्या ब्रह्मरंध्रप्रदेशे पुनरपि सुषुम्नाया श्लेषरक्षि-
रावक्रगत्या धोमुखा अश्वमध्यप्रदेशे सुषुम्ना श्लेषतो वामनासारंध्रपर्यवसायिनि इडा संज्ञानाडी भवति पिंगला तु प्राग्बद्धरक्षिराभागा

तं-टी-
२७

रंभादक्षिणवामदक्षिणवामविनिमयक्रमचक्रगत्यासुषुम्नेर्द्यौःश्लेषपर्वमर्ममध्यगारक्षिणानासिकांताचभवतीति-तथा-अनंतरं
रवामदक्षिणारंभतः-नेत्रद्वयगते-तत्रनेत्रद्वयपर्यवसिते-तथा-तदनंतरं वामारंभतः-कर्णगते-तत्कर्णपर्यवसिते सरस्वती-पूर्वो
क्तनाडीद्वयावसिष्ठमध्यस्थानां सारंभर्तजिह्वायागामिनिजिह्वाग्रपर्यवसिततासांचतुर्देशानांतसंधिषु-प्रधाननाडीसंधारब्ध
नाडीनांसंधिषु-तासां-प्रधानचतुर्दशनाडीसंधारब्धानां-वसांधिविलसकं-पंचाशत्सहस्राधिकविलसमित्यर्थः-याभिः प्रधानाभि-
रुप्रधानाभिश्च-नाड्यः-कडिकाः-प्रोक्तास्ताः-सर्वाः-सुषिराः-रंध्रवत्-सुषुम्नामध्यगा-सुषुम्नामध्यरंध्रांतरलगता-तन्मध्ये स्थि-
ता-विज्ञानाद्यंतस्थिता-सात्रिंशोपटलेवतुःषष्टितमः-श्लोकादिभिः-षड्विंशोक्तैर्वक्ष्यमाणारूपाभूमौत्रिकोणमालिख्यतद्वि-
ष्टांगुलेवल्लिकोणंलिखित्वातयोर्मध्येतिर्यक्छद्दशरेखाविलिख्यसर्वमध्येषुसुम्नाया-आद्यक्षरंतस्याधोभागे-अलंबुषाया-
आद्यक्षरंतत्पूर्वभागे-अथयोर्मध्यस्थकोट्येकुकुक्ता-आद्यक्षरं-एवंप्रादक्षिण्येनकोणांतरलेषुवनाडीनामाद्यक्षरणिंवायुपिंप्लव-
संशंगांइहविष्टोक्तैः-सहचतुर्दशाक्षराणिलिखित्वाप्रदर्शयेदितिसंप्रदायः-अत्रसंग्रहलोकात्रयो लिख्यंते-सुषुम्नालंबुषा

शिव-
२७

मध्ये कुरुवारणसंज्ञिका यशस्विनि पिंगला नुस पूषा सपयस्विनि सरस्वती शंखिनि वगां धारुडा द्विपात्यगा विश्वोदरेति नाद्रु
र्यंता सांस्थिति क्रमः रंध्रया पुध्वजा शेषप नासानेत्रकर्णगाः जिह्वाकर्णासिना सांघ्रिजठरांता प्ररक्षिणा इति समरिणीत्यादिभिः
सिध्यतीत्यंतैस्त्रिभिः श्लोकैरष्टविंशतममर्षस्थानानि तेषु बायुधारणफलं चोपदिशति तत्र सिवनिका शुष्कपांशुरंध्रयोर्मध्यगताना
डी रुकाटी कर्णपरिभागस्थो ननास्थिपार्श्वप्रदेशः शंखयोः भालपार्श्वो ननास्थोः कपोलतः कपोलेषु अष्टविंशत् एतेष्वष्टविं
शमर्मसु दंष्ट्रस्थानानि षड्विंशतिः शेषस्थानानि द्वादश संभ्रूयाष्टविंशन्मर्माणि एषु मर्मसु दशानामित्यादिभिः कल्पते इत्यंतैः पंचभि
श्लोकैस्तत्प्रस्तावपुरस्सरं देहस्थानां दशानां वायूनां नामानि नीक्रियान्त एतु भावं चोपदिशति तत्र ऊर्ध्वधोगमनासक्तो परस्परं शृंखला
बद्धस्वरूपा वेककाले इति शेषः प्राणापानौ प्राणापानाख्यौ नाग इति नाम रुकर इति वा रेव हतौ धनं जयश्चेति कर्म इति वा पुनास
उदान इति वा हिरुता उन्मेष निमेष हृत् समानवायुः कापासि जठराग्निः ग्रहस्पधस्थमित्यर्थः पाचितं भुक्ताहारं व्यानारम्यः वा
युरिति शेषः रसं भुक्ताहारस्येति शेषः अंशाः संभवाः प्रसारणं यथा वत्संवा एतु कल्पेन वेलोम्ये अथ यथा तथ संचारश्चाति क

तं टी.

२१८

ल्लेः विहृतिगत्वात् आदितादिभिः जीवात्मैतदिनाश्लोकेन योगनिर्ध्वनोपदेशं तदंगप्रस्तावंच करोति तत्र जीवात्मस्तेरस्ते एत
देकंपदं मनसासहेति शेषः परमात्मनः सभात्रसुरात्मा रूपस्य वित्त इत्यर्थः योगतारात्म्यसंबंधस्तस्य योगस्य एतदुक्तं भवति भेदरूपव
तु प्रतीयमानानां जीवमनः परमात्मना मिदं तद्विलग्नरूपमैकायोग इति यमेत्यादिना भवेदित्यंतेन श्लोकद्वयेन योगस्याष्टांगनामानि त
त्स्वरूपप्रस्तावंतदनुभावं चोपदिशति तत्र तथा समुच्चये अष्टांगानि इत्यस्य काकाशिवदुक्तानीति पूर्वत्र कथयामीत्युत्तरत्र बान्धवः क
थयामि स्वरूपत इति शेषः यैरष्टांगस्वरूपैः मन्त्रयः शिवरूपः तत्प्रत्युहेत्यादिनाथम इत्यंतेनाद्वैतयोगप्रत्युहानुग्रहमस्वरूपं चो
पदिशति ततस्तत्प्रत्युहः योगप्रत्युहः सर्वनाशकाः स्वरूपलाभप्रत्युहरूपत्वात् आत्मापरोक्षप्रत्युहकर्मणस्तु यमः स्वतपापरो
क्षप्रत्युहस्तानां प्रोक्तानां च स्यां कामादीनामुद्योगेभ्यो परमराज्यमः यमाख्यमंगं तथैकादशोत्पादिनासेवनमित्यंतेनादर्शयन्नेकेन श्लो
केनैकादशविधं नियमस्वरूपमुपदिशति तत्र तथा यथायमः नियमः नियमाख्यमंगं समता लालहान्योः विधाशौचं मनोवा
क्यरूपतः संतोषः पूर्णता पत्रेत्यादिभिः स्मृतमित्यंतेनैवतुर्भिः श्लोकेनैव नमपुरःसरमष्टविधान्यासनस्वरूपाण्युपदिशति तत्र मन

शिव.

२१८

सौर्यकरणे योगाभ्यास इति शेषः साधकानि उपकारणानि ऊर्ध्वपरीत्यादिना श्लोकेनैतदुक्तं भवति वामपादतलकनिष्ठासंबन्धिपार्श्व
परिदक्षिणोरुमध्योपरिदक्षिणपादतलकनिष्ठासंबन्धिपार्श्वस्य वामजंघोपर्याक्रमणेन वामोरुमध्योपरिदक्षिणस्य वामजंघोपर्याक्रमणेन
वामजंघपादपरिदक्षिणजंघोपर्याक्रमणेन च पूर्ववद्विन्धासनाद्विधं पञ्चासनं भवतीति तथा द्विविधस्य व्यासक्रमात् तयोर्ऊर्ध्वः तदन्त्या
र्धसंगमात् पादतलद्वयांगुष्ठसंबन्धिपार्श्वसंगमात् एतदुक्तं भवति वामपादतलांगुष्ठसंबन्धिपार्श्वोपरिदक्षिणोरुधोभागस्य परिदक्षि
णपादतलांगुष्ठसंबन्धिपार्श्वोपरिदक्षिणोरुधोभागस्य च प्राग्बद्धस्यास्य विन्धासात् पुनः पूर्वजंघाद्वयोपर्यासोऽप्याक्रमणविन्धासात् द्वि
विधं स्वस्तिकासनं भवतीति अथ सेत्यादिना श्लोकेनैतदुक्तं भवति जंघाद्वयस्य शीर्ष्वाभूतजंघयोर्व्यसतलकनिष्ठासंबन्धिपार्श्वीकृत
भूतलयोः पूरयोर्जातुश्चेच्छेद्यांतराधिमध्ये च योगपदबंधनाज्जाचोरुपरिप्रसारितवाङ्मूलाङ्गकोटविन्धासात् पुनः प्राग्बद्धजंघाद्वयवा
प्यंतरस्य शीर्ष्वासभेदाद्विधं वीरसनं भवतीति तलान्त इत्यादिना श्लोकेनैतदुक्तं भवति एकपादद्वयोर्न्यतमस्याधोभागे स्वतला
ंगुष्ठसंबन्धिपार्श्वेन संगतं कुर्यात् पुनश्च वामपरिदक्षिणव्यत्यासेन च कुर्यात् तेनैतद्विधं पञ्चासनं भवतीति संभूयाद्यावासनानि अत्रादि

तं टी.
२१९

चेत्युक्ता सर्वासनैर्विधमिति संप्रदायः प्राणायामे सारिभिस्तुरीयत इत्यंतैः पंचभिश्चोक्तैः प्राणायामभेदानुसंधानंतत्त्वरूपं
परिश्रुतिः तत्र लाघवः देहस्येति शेषः भूतलत्वात् नुलाधटयोरेकस्यां श्वंस्वसमानप्रमाणानिवस्तु निनिशिप्यान्वस्यां स्थित्वा प्रा
णायामेन स्वधटोत्रतिरिति संप्रदायार्थः उत्तमप्राणायाम इति शेषः अधमप्राणायामे मध्यमप्राणायामे इति शेषः अभ्यासात्का
लसंपुतात् चिरकालयुतादभ्यासादित्यर्थः ते मध्यमाधमाः भूयुरिति दिव्यत्वात् भूयासुरित्यर्थः समभ्यसेत् प्राणायामात् अंबु
नकारं मरुदिव्यत्वात् मरुतमित्यर्थः अस्वार्थद्वयं विद्यते एकस्यैकाक्षरस्य चितिर्द्वयं चयः अन्यस्यैकाक्षरस्यैकाक्षरस्येति पुनस्तथा
चयः स्वयेति सार्थः मात्रानामस्वांगुलिस्फोटाष्टककालः चतुःषष्ट्या मात्राभिरिति शेषः तत्तुरीयतः षोडशमात्राभिः कंपइत्यादि
नाश्लोकेन योगसिद्धलक्षणमुपदिशति वैमल्यस्यैर्लाघवावैमल्यं मनोविषयं स्वेर्षलाघवे देहविषये प्रकाशादिति स्वतेजसो वहि
प्रकाशमविवादिचत् मूलाधारे सारिनाश्लोकेन त्रयाक्षररूपमुपदिशति तत्र मूलतः मूलाधारत एवमित्यादिनाश्लोकेन धा
रणरूपमुपदिशति तत्र चारयेत् वायुमिति शेषः इष्टवशेन स्वाभिमतान्गधारणवशेन तथे सारिभिर्बुजैर्दित्यंतैर्नवभिश्चोक्तैः

शिव
२१९

हरिणसिद्धिफलातिसमाधिरूपसहितामुपदिशति तत्रतथेत्यादिनाश्रुतीसंतेनश्लोकद्वयेनसमाधिनविबालकाज्ञानारिसि
धुपायमुपदिशति तथाप्राग्बत् रसांशुसहव्यामित्येःसहसैः लकारवकारेफपकारहकारैः प्रत्यक्षरविंदुसहितैः सहेतिशेषः आ
पयेत् यवनमितिशेषः तन्मपीरुते ध्यातध्यानधेयाविभेदसमाधिनातत्तद्वृत्तमपीरुतेएतदुक्तंभवति प्राग्बन्मूलाधारेमनःसंयो
ज्यतत्रवायुसंधार्यप्रोक्तैर्भूताक्षरैः पंचभिः सहतंपवनंसर्वदेहव्यापनेनखरेहेततद्वृत्तमपीरुतेप्रोक्तफलसिद्धिरितिस्वच्छेत्यादिनाश्लो
केनाकाशगमनारिसिधुपायमुपदिशति तत्रस्वच्छावाएअध्याहृतगतिः गृहगतोयथा गृहगतपुरुषवतशरीरव्यासंगरहितः एवमित्या
दिभिः प्रियेइत्यंतैस्त्रिभिः श्लोकैस्वच्छोक्तीषुपायद्वयमुपदिशति तत्रदेहंसंयजेदितिशेषः प्राणाध्यासान् मध्यस्थमुपुम्भारंधतः नाडी
कस्प्येतिशेषः तथाप्राग्बत् सर्वात्मनात्मगान्देहपरिच्छेदसंयज्यापरिच्छिन्नस्वरूपवान् अथवा पक्षांतरेउत्तरसंप्रोक्तचूर्णाखादन
तरुतस्त्रचतुर्थिशेषद्वयेत्याद्यात्मवानित्येतत्तल्लोकत्रयप्रोक्तचूर्णाखादनतत्तेनचूर्णाखादनरूपेण एतदुक्तंभवति पूर्वोक्त
नवारितान् प्राणभनसासुपुम्भारंधमार्गेणनिःशेषमाकृष्यब्रह्मरंध्रादिनिर्गम्यवक्ष्यमाणचूर्णाखादनसंजातानुसंधानेनवा

तंटी.
२२०

नवविन्नखस्योभवति परकायेत्यादिभिर्ब्रजेरित्यंतोत्रिभिः श्लोकेः प्रस्तावपुरःसरं परकायप्रवेशं तस्मादूयोपि स्वकायप्रवेशं
वोपरिश्रितितत्राहुः शकंदुःकरं परकायप्रवेशमिति पूर्वत्रान्वयः अलेशतः कुर्यात्पादभिः कृतकेशभावेन योगतः प्रविशेत्
तत्रान्वयः प्राणप्रतिश्लोकविधानतः दूतीनिष्पापटले इति छेदः स्वीयेः स्निग्धैः पुरुषैरिति शेषः नतस्तस्मात्प्रविष्टान्यशरी
रतृप्तं स्वतनुं तथा प्राग्वत्प्राणप्रतिष्ठाविधिना सिद्धस्येत्यादिना गोपिते संतेन श्लोकद्वयेन प्रस्तावसंख्यापुरःसरयोगसिद्धल
क्षणानि गुणैर्लक्षणैरित्यर्थः दृष्टानिः शीतोष्णमुखदुःखादिविकारहानि सुखावाप्तिः स्वरूपानुसंधानेन आसन्नेत्यादिभि
र्भवैरित्यंतोत्रादिकभिः श्लोकेः प्रस्तावज्ञानफलपुरःसरमासन्नमृत्युविज्ञानुपरिश्रितितत्र आसन्नमृत्योः पुरुषस्य योश्चिद्वे
तोसाध्यसाधको सुगतिमित्यस्य जातमात्रत इत्यस्यार्थो गुरुपूर्वादेव गंतव्यः पूर्वसौम्यां कुरुंवा समाश्रयेत् पूर्वविपरितामि
ति शेषः ततः समाश्रयतः क्वचनक्षत्ररूपं तच्छतः परमासतः पूर्वसौम्यां कुरुंवा समाश्रयेत् पूर्वविपरितामिति शेषः त
तः समाश्रयतः क्वचनक्षत्ररूपं तच्छतः परमासतः नासातिकाकांक्षा नासौनिकयोरंगुलिच्छाकांक्षा चक्रकेमहूरविंव

शिव

२२०

मध्यएवचंद्रकरूपेज्योतिषी नवेरित्यस्यविलोकयतीत्युत्तरत्रान्वयः विलोकयतीत्यस्यचंद्रकेइतिह्रस्वत्रान्वयः तर्ह्यर्धार् मासत्र
यात् तस्यगुल्फधोनाडीद्वयसुरराहीनस्य नुडं कवंधं वकारेभिन्नक्रमः पश्यतश्चेतिपक्षांतरेण ह्रस्वेनास्त्रिआदिशब्दपुरय
तनारिविषयः अप्याधूमोदृश्यतश्चालुष्यते वाविकल्पे तंपुरुषं पश्चात्कृतार्के पृष्टीकृतार्केगंडधे हस्तविनिर्गमितमुखज
ले वापकं शक्रवापशब्दज्योतिः प्रकोष्ठांकोर्ध्वरमणिवंधयोर्मध्येप्रदेशं जनोतस्मिन्पक्षे अर्धमासाद्वर्क भगरोः सहेतिशे
षः विरुती निरोजत्कां छिद्रं च सर्वैरविग्रह्यारिभिः अकारणतइत्यस्य स्वार्थवेत्तत्त्वेनइत्युत्तरत्रान्वयः परित्यागेस्वार्थ
वेत्तस्य अधिक्षेपशापाभ्यां निंदनाप्रियवचनाभ्यां निरकुर्वन्परित्यजन्वैबलेरुक्षतार्थत्वेदेवनेत्त्वे वर्णविग्रह्यासाशस्त्रिभि
रितिशेषः ॥ इतिषोडशानित्यातंत्रेषुश्रीकारमितारम्यपरिहर्णस्पतंत्रस्यप्रपंचसारसिंहराजप्रकाशाभिधानेनसुभगा
नंदनाथेनविरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां षोडशानित्यानां कालात्मकत्राणव्याख्यादिविधानप्रकाशनपरंसप्तविंश
पटलंपरिहर्णपरिमृष्टं ॥ ग्रंथसंख्या ॥ सप्तविंशोयंत्रमेकं व्याख्याग्रंथाश्चसंख्या पादाद्विपंचपंचाशदधिकंदिश

तं.टी.

२२०

तंस्मृताः पूर्वस्मिन्मत्तविंशोपटलेषोडशानित्यामां कालेन प्राणात्मतादिकमुपदिश्यान्तरं षोडशानित्यानां लोकात्मकत्वं
मुपदिश्य षोडशानित्यादिविग्रहसंतं श्लोकशतरूपेणाष्टाविंशोपटलेन तत्राप्युडशोत्पादिना श्लोकेन षोडशानित्यादिनां
लोकात्मकत्वं कथनप्रस्तावपुरःसरं संचरन् चरन्स्वविश्वस्य तन्मयत्वेन वर्तनमुपदिशति तत्र लोकात्मत्वं लोकतादात्म्यं यन्म
यं नित्यात्मकलोकमयं वर्तते तत्रतीयते कालेत्पादिना श्लोकेन पंचविंशोपटलश्लोककालमातृकयोः षड्विंशोपटलश्लोकमातृ
कालोकयोश्च व्याप्तिं स्मारयति तत्र प्रप्तेव पंचविंशोपटले वाच्यवाचकयोगेन मातृकालोकयोरपि शब्दरूपमातृकानदर्थरू
पलोकयोरप्युक्तभावेन मातृकालोकयोर्वाप्तिरपि षड्विंशोपटले मपानवोक्तेत्यर्थः - व्याप्तिमित्यादिना श्लोकेन काललो
कयोर्वाप्तिरपि कथनादिप्रस्तावपुरःसरं नित्यानां कालविग्रहस्य मुपदिशति तत्र अथ अस्मिन्पटले पदापत्तामिदं विश्वं तादा
त्म्येन विश्वस्य कालपराधीनत्वात् नित्यास्तन कालविग्रहाः सकलविश्वकारणभूतः काल एव नित्यानां विग्रह इत्यर्थः
कालस्येत्पादिना श्लोकेन महानित्याया अपरिच्छिन्नकालात्मकत्वं मन्यासांतदवयवभूतकालात्मकत्वं चोपदिशति त

शिव

२२०

त्रकालस्य षड्विंशोपलक्ष्यमाणरूपस्य दृश्यतपवहिः अपरमार्थोपि प्रकाशत इत्यर्थः दृष्टक्षणाभ्यां पञ्चदशानां कलानां
मिति शेषः तथा समुच्चये एतदुक्तं भवति षोडशकलामयस्य चंद्रविंशस्याक्षयकलारूपापरिच्छिन्नकालात्मिकायामहानि
त्यायामितरकलापञ्चदशकलरूपावतकालात्मिकानां पञ्चदशानित्यानां भ्रुकप्रथमारिषोर्णमास्यंतं ह्रस्वप्रथमादिदर्शान्तं
प्रति तिथ्येकैकमेतौ दयविश्रान्तिप्रतीतिर्भवतीति लोकेत्यादिना वैदित्यं तेन लोकद्वयेन पटलशेषार्थानुद्दिशति तत्र लो
करूपं द्वीपाधिकमतः तत्प्रमाणद्वीपाध्यादीनां तादृशं मनोपेतमित्यर्थः तयोरन्योन्यानि त्यात्वव्याप्तिः लोकस्य नित्यात्वं
व्याप्तिं कालस्य नित्यात्वव्याप्तिं वतद्विस्थितिं तयोर्लोकस्य कालचक्रस्य च षोडशकारतयान्योन्याव्याप्तिः नित्यालोकस्थि
तिं वक्ष्यमाणानि त्यालोकस्थितिं मानं नित्यालोकस्येति शेषः तासां कवचविग्रहो नित्यानां कवचात्मना स्थितिः साधकानां
मिति शेषः ग्रहाणां सूर्यादीनां नवानामिति शेषः मातृकारूपं मातृकात्मकत्वं हेमेत्यादिना ग्राहतेत्यंतेनाक्षरत्रयोत्तरेण
श्लोकद्वयेन लोकस्य तन्मानं बोधयति तत्र तस्य मेरोः पञ्चाशच्छतयोजनपञ्चसहस्रयोजना एतदुक्तं भवति ए

तं. टी.
२२२

ताकाररूपिण्याभूमेर्मध्येहेमरूपोमेरुः पद्मस्यकर्णिकेवतिष्ठति तस्यमेरोःपरितोभूमिः प्रतिपार्श्वेपंचसहस्रयोजनात्म
निकास्थिताभवति तस्याविष्कम्भयोजनासर्वत्रदशसहस्रयोजनात्मभवतीति सिंधुभिः समुद्रैः दीपैः ततस्तमुद्रान्तरालभू
प्रदेशैर्वहस्यमाणामभिः तत्संख्येर्द्दिगुणोत्तरैः मेरुपार्श्वमहीमानात्सत्येकमुत्तरेणैद्दुणामानैः एतदुक्तंभवति मह
मेरोःपरितः प्रतिपार्श्वेपंचसहस्रयोजनामितायाभूमेर्वहस्यपरितः प्रतिपार्श्वेदशसहस्रदशसहस्रयोजनात्मकोलवणसमु
द्रंतद्वहिः प्राग्बहिर्दशतिसहस्रविंशतिसहस्रयोजनात्मकः ह्रस्वदीपस्तद्वहिः प्राग्बल्लारिंशत्सहस्रचत्वारिंशत्सहस्रयोजना
त्मक इक्षुरससमुद्रस्तद्वहिः प्राग्बदशीतिसहस्राशीतिसहस्रयोजनात्मकः शाल्मलिदीपस्तद्वहिः प्राग्बत्पञ्चसहस्रो
त्तरशतसहस्रयोजनात्मकः सुरासमुद्रस्तद्वहिः प्राग्बहिर्दशतिसहस्रोत्तरशतसहस्रयोजनात्मकः कुशदीपस्तद्वहिः प्रा
ग्बल्लारिंशत्सहस्राधिकषड्शतसहस्रयोजनात्मको घृतसमुद्रस्तद्वहिः प्राग्बन्तूननिंशरभ्येतिसप्तशतवाक्यजनि
तसंख्ययोजनात्मकः कौंचदीपस्तद्वहिः प्राग्बन्नाग्निनानीतः शौरिर्दशसप्तशतवाक्यजनितसंख्ययोजनात्मकोदधि

शिव.
२२२

समुद्रस्तद्वहिःप्राग्बतज्ञानीनृनंक्रियात्मेतिसप्ताक्षरवाक्यजनितसंख्ययोजनात्मकः शाकदीपस्तद्वहिरपि प्राग्बतज्ञानीनृनं
 येनित्यमित्यष्टाक्षरवाक्यजनितयोर्जनात्मकः क्षीरसमुद्रस्तद्वहिःप्राग्बतज्ञानीनृनं दोविन्नरदृष्टेक्षरवाक्यजनितसंख्ययोजना
 त्मकः पुष्करदीपस्तद्वहिरपि प्राग्बतज्ञानीनानीनाधुनाभूरित्यष्टाक्षरवाक्यजनितसंख्ययोजनात्मकः सलिलसमुद्र इति आह
 तित्यस्यमही इति पूर्वज्ञान्वयः बाह्येसादिनाविग्रहेरित्यंतेन सपंचाक्षरविपाराद्येन श्लोकद्वयेन बाह्यसलिलांबुधिकात्त्वक
 योमध्यस्थदेशमानकालचक्रपरिहृति कारणं तत्स्थिमणयकारं तत्कक्षाभेदात्तन्मानं राशिखरूपं चोपरिहृति तत्र बाह्यस
 लिलजलधेः सर्वबाह्यसलिलसमुद्राम्भुविस्तारमानाद्वहिराहृत्य तत्पुनः पुनरपि तत्सप्तदीपसप्तसमुद्रसमवायमध्यविकं
 धमानात् दीपाध्यात्मकं भू रूपं कालचक्रं कालात्मकं चक्रं तस्य कालात्मकत्वं तत्स्थिमणयस्य विश्वविकारणत्वात् पराशरि
 मारुतेन महानित्याया इष्टाशक्तिस्त्वमारुतेनानुवं प्रेरितमेव कारेण कारणान्नरं न भवतीत्यर्थः पश्चिमाधोपसव्यतः प
 श्चिमाभिमुखमूर्द्धाधः क्रमात्वाहसिरेपेन तत्कालचक्रं तन्मानवीथिभिर्नृतरैर्नरं प्रतिपाद्यतर्तद्विगुणं रुणाद्विगुणं

तं-टी-
२२३

मानवीधिभिः स्रजुतैः सर्वाश्चर्यमयत्वात्केनाप्यरुतेत्वाच्च तेजोमयैः शोतिसूत्रैः द्वादशारेभूमध्यादिपरव्योमांतमूर्द्धादि
कारैरुत्प्रेष्यमानैरिति शेषः मेषादिविश्रुतैः मेषास्मीनांत एशिखरूपैः एतदुक्तं भवति सर्ववाद्यसलिलजलधिविवाद्यपाश्व
र्यमध्यविष्कम्भमानंतद्व्याप्तगतांत सर्वकोटीरूपपरशक्तिरूपमारुतप्रेरितैर्होक्त्रवाद्यसलिलजलधिविवाद्यपार्श्ववहिर्मानात्
पतिपार्श्वप्राग्बहिरुत्प्रेरणोत्तरमानेवीथ्यष्टकंतदंत एलाष्टकोपेतं शोतीरूपमेषां शिरशि द्वादशरूप द्वादशारयुक्तं कालवक्रं पश्चि
माभिमुखं नृद्धाधः प्रादक्षिण्यक्रमालंघनमतीति तेष्वादिना स्थितिरित्येतेनार्द्धाधिकेनैकेन श्लोकेन तत्कालवक्रवीथिपुस
मग्रहावस्थानं तेषां लोकां कालेन तद्वत्क्रमत एशिष्वारेण लोकस्थितिं चोपदिशति तत्रोत्प्रेष्य वीथिपुनेषु एशिष्वार्यः स्थितेः
चंद्रबुधशुक्रार्कभौमगुरुमंडानामधरेतरवीथिस्थितिक्रमालंघनेन एशिषु तत्तद्विधिगतेषु स्वोक्तेन शोतेन तथा पृ
थ्वीसामुखा एव प्रयांति वरंति तेषां ग्रहाणां स्थितिः जननसत्ताविपरिणामवृद्धपक्षपनाशादिका एतदुक्तं भवति शोत
कालवक्रगतवीथ्यष्टकप्रोक्तक्रमालंघनस्थितास्थितास्थिसः पूर्वाभिमुखान्तद्रुहास्ततस्तदंतरशिषु स्वोक्तवारेण लोकाना

शिव
२२३

मुत्पन्नादिरूपांश्चितिकुर्वतीति मध्यस्थेसादिभिरूपतइत्यंतैरर्द्धाघंतैस्त्रिभिः श्लोकैः षोडशानि सानां मेरुद्वीपारिपरव्योमविगतः षो
डशविधेषु देशेषु कृतयुगादिवर्षादारभ्यप्रतियुगं चतुर्गुणवर्षेषु परिघृतिक्रममुपदिशति सर्वदा सकलात्मकेन प्रधानरूपेणाति
ष्ठतीत्यर्थः महाघृतिः देशकालादिभिरनवच्छिन्नप्रकाशतयत्वात् तस्य मेरोः अभितः सर्वतः जलाभ्यंताः मेरोरनंतरजंबुद्वीपारि
सर्ववाद्यस्य जलसमुद्रपर्यंतं चतुर्दशस्थानस्थिताः शेषाः कामेश्वर्यादयश्चतुर्दश ज्वालामालिगताः तद्गृहिसर्ववाद्यसलिलजल
धेर्वहिः अंता षोडशी प्रतिवर्षप्रतिकृतयुगादिवर्षताः निखा ललिताभवती मुत्तखान्वयः चकारसमुद्यये इत्थं उक्तप्रकारेण एव
मित्यस्य प्रोक्तं रूपतइत्यत्रान्वयः अन्येषु त्रेणारिषु एतदुक्तं भवति मेरुजंबुद्वीपलवणसमुद्रद्वयद्वीपेशुरससागरश्चात्मलीद्वीप
सुरासमुद्रकुशाद्वीपघृतसागरकौंचद्वीपदधिसमुद्रसाकद्वीपक्षीरसागरपुष्करद्वीपसलिलसमुद्रपरव्योमसंज्ञकेषु षोडश
सुस्थानेषु कृतयुगास्त्रिचतुर्गुणप्रथमप्रथमवर्षेषु ललितादिविज्रांताः षोडशानि सानां सदात्मकत्वेन स्थित्वा तत्र युगाद्वितीयद्वितीय
वर्षेषु जंबुद्वीपारिमेरुपर्यंतेषु मेरुपर्यंतेषु षोडशसु षोडशसु स्थानेषु ललितादिविज्रांता षोडशानि सानि स्थितिं एव तत्र युग

तं. ६।

२२४

तृतीयादि तृतीयादिषोडशषोडशवर्षातेषु चतुर्दशसु चतुर्दशसु वर्षेषु लवणसमुद्रादिपरमयोमांतेषु शिष्टेषु चतुर्दशसु वर्षेषु
लवणसमुद्रादिपरमयोमांतेषु शिष्टेषु चतुर्दशसु चतुर्दशसु स्थानेषु क्रमात्प्रतिवर्षं ललितातिष्ठति. ललिता स्थितस्थानस्थानानं
तरणं नंतरस्थानमारभ्य ततश्च पूर्वपूर्वस्थानानां तमनाः कामेधर्यादि विज्ञाताः पंचदशानित्यास्ति संति. एवं वर्षषोडशकवर्षषोडशकेनैका
मेकां परिहृतिं भवन्तीति. कीलेष्टियादिभिः समुदीरितामित्येतैर्द्वाद्यैः पंचभिः श्लोकेः षोडशानित्यानां कालचक्रमयत्प्रकारं काल
देशैकाविपत्यफलं कालचक्रमयत्प्रकारं वीथीरूपपरमोमस्थितिं त्रिकोक्तनिगमनं बोधयति. तत्र कालेषु कालचक्रमयत्प्रकारं चंद्रकक्षाभू
म्योरंतरं तदंतरं देशादितारकक्षांतेषु षोडशसु स्थानेषु मध्यादि चंद्रकक्षांतर्ह्यमध्यायोमादि. ताः षोडशानित्याः मध्यस्थललिता
स्थांशतः स्वमानमूलं तरेण अन्याः पंचदशानित्याः. तत्र तत्र देशे काले काले च. तथा कलक्रमान् पूर्वोक्तयुगादि वर्षादिषोडशषो
डशवर्षपरिहृति क्रमेण. तुर्विशेषे कालतः परिहृति कालक्रमादेशतः देशस्य चक्रान्. कालचक्रमेण भूयः प्राग्बत्. कालमृ
त्यवः रहिता पृथक्सर्व इत्यर्थः. नाह्यस्ववीथ्यांशनेश्चरकक्षावहिर्हृतवीथ्यंतोरकाः. नक्षत्राणि. तद्ग्रहिर्नक्षत्रकक्षावहिः

शिव.

२२४

स्थितिः कालचक्रस्येति पूर्वत्रान्वयः नत्र कालचक्रे तदंतिका तदवधिका परव्योमांतभूता अपि चेत्समेन पूर्वश्लोके स्थितिरित्येन राह
ष्यते न क्रमात् पूर्वोक्तपूर्वोक्तपुगवर्षषोडशक्रमात् तन्मयं नित्यामयं एतदुक्तं भवति कृतारिचतुर्गुणप्रथमप्रथमवर्षादिचर्षषोड
शकषोडशकक्रमाध्वलितास्याश्चिंताषोडशानित्या क्रमेण कालचक्रे चंद्रकक्षाभूम्यंतरालप्रदेशचंद्रकक्षातदंतरालबुधकक्षात
दंतरालशुक्रकक्षातदंतरालरविकक्षातदंतरालभौषकक्षातदंतरालगुरुकक्षातदंतरालशानिकक्षातदंतरालनक्षत्रकक्षाविभाग
तः षोडशसुस्थानेषु देशपरिहृतिपरीतपरिहृतिकमतपरिवर्तते तेन क्रमेण पायानित्या चंद्रकक्षास्थितासानि सैव तत्कालचक्र
स्याधिपाभवति तस्यादेवं देशकालपरिहृतीभेदतो जंजुद्वीपादीनां परव्योमांतानामष्टानां स्थानानां एकैकवर्षक्रमेण वर्षा एकवर्ष
ष्टके नैकनित्याधिपसंतिष्ठति यथा जंजुद्वीपस्य कामेश्वरकुलसुंदर्यै क्रमात् प्रथमनवमयोर्वर्षयोः लक्षद्वापस्य द्वितीयस्य
मवर्षयोर्भगमालिनिनित्यानि सेशाल्मलीद्वीपस्य तृतीयैकादशयोर्नित्यलिनी नीलपताके कुशद्वीपस्य चतुर्थद्वादशयो
र्भरुंडं विजये कौंब द्वीपस्य पंचमत्रयोदशयोर्वह्निवासिनिसर्वमंगलेशाक द्वीपस्य षष्ठचतुर्दशयोर्वज्रेश्वरीज्वालामालि

तं. टी.
२२५

न्योपुष्करदीपस्थसप्तमपंचराशयोर्वर्षयोर्द्वैवित्रेपरव्योम्नोष्टमवोडशयोस्त्वरिताललीते एवंदेशकालौ नित्यात्मकोभवतइत्यु
क्तमितिदेशेसादिभिः पूजनादित्यंतैः पंचभिः श्लोकैर्देशकालतिथिप्राप्तनित्याष्टजनंतकालविशेषांस्तत्फलंबोपदिशति तत्रदेश
वर्षवीथीनां देशकालचक्रतिथीनां त्रयाणां वा द्वयोर्वा तां नित्याविद्यां तेषु देशवर्षतिथिषु तस्यास्तद्देशाद्यधिपायाः महाशक्तिः
साधकस्येति शेषः त्रयाणां देशादीनां कालप्राप्तां कालवकाधिपांतमासपूर्णायां स्वजन्ममासपूर्णाया एवं कुर्वाणं पूजाजपहो
मादिकं अन्यैस्तिर्पणारिभिः असौ साधकाः तत्रदेशादिसंपातकाले एतदुक्तं भवति सप्तद्वीपेषु तत्र द्वीपेश्वरी नित्यां द्वीपपूजायै स्व
जन्ममासपूर्णायां कालवकेश्वरी नित्यां स्वाहजन्मस्वसेउभेऽपि प्रतिपक्षंततत्प्राप्तिथ्योश्च श्रजयः प्रोक्तफलसिद्धिभागिति जं
जं वित्यादिभिरधिकइत्यंतैस्त्रिभिः श्लोकैः सप्तद्वीपगतभूरुहसप्तकनामभिः प्राप्ता नितत्रद्वीपनामानि तत्पूजनंतत्रसत्राधिगतनि
त्याष्टजनंतफलंबोपदिशति तत्र भूरुहः पादपाः तेषां पादपानां तत्र नामानि द्वीपनामानि तन्मुखान् तत्र भूरुहप्रावान्
द्वारं तत्र नामानि मेरुद्वीपादिपरव्योमां तनामभिः प्रणवादिभिश्चतुर्भिर्नमोतैः यथा उमेखेनमः इत्यादितत्र मेरुप्रमुखेवो

शिव
२२५

इषु स्थानेषु यन्निष्ठितं तत्र तत्र काले काले तस्मिंस्तस्मिन् चोर्षेण तदुक्तं भवति चोडसमुनिन्यासु स्वतः जनोपानिन्यासोऽशुस्थानेषु यत्र
 स्थिता तत्र पूर्वपूर्वपूजयित्वा ततश्चोर्षेण तत्र स्थानगतां भावयन् तत्रानिन्यासं न क्रमात् पूजयन् प्रोक्तं रूपं प्रभावो भवेदिति मध्य इत्यादिभिः
 विधित इत्येतैस्त्रिभिः श्लोकैर्भूमिकाजवक्रमहाव्योमस्थितिक्रमं कालवक्रमेण ग्रहाणां स्थिते तत्कारणं चोपदिशति तत्र मध्ये महाव्योमः
 भूमिः तां स्थितामिति शेषः ततः कालवक्रात् निस्सीमं निस्सीमेत्यर्थः तत्र महाव्योम्नि एतद्व्यसंस्थितिः भूमिकालवक्रमेण रवस्थानं
 मध्ये महाव्योम्नः अत्र कालवक्रमेण संवासप्रचारनियतात्मनां स्वस्ववीथी संवासततः कृतं राशिषु प्रचारनियमवतां तवेष्टापरायाः शक्रेण
 ज्ञातयोर्भूमिकालवक्रमेणः एतदुक्तं भवति महाव्योम मध्यस्थ भूमिकालवक्रमेण नूनं ग्रहाणां यथाक्रमं सुस्थिरवस्थाभ्रमणसंत
 तेकाकारप्रमाणशोक्तक्रमसंवासप्रचारकारणात् तद्वलवनंच केवलं परायाः शक्तेरिच्छेवेति तयोरित्यादिभिस्तु निश्चितमि
 संतैर्न विभिः श्लोकैर्निर्णयलोकावस्थानं तत्र देव्याः सपरिवारायां स्थितं तद्व्यतिरिक्तं फलं चोपदिशति तत्र तयोर्मही कालवक्रमेण
 कविः प्रेक्षेः अस्मिन्नुष्टयं इक्षुसागरादि प्रागुक्तं रूपं अंगं पूज्योक्तं ललितासदृशं विग्रहं कालवक्रां चारुं चतुर्विंशतेन

तं टी.
२२६

स्वरूपतश्चार्थः पंचमी प्रीति कलशाख्या रिमात्र चक्रे अत्र पंचमी ग्रहणं ललिता विग्रह सामर्थ्यं सलिले इक्षु सागरस्य तन्मध्ये
चतुरब्धि मध्ये तन्मध्ये कल्पकोटान् मध्यस्थ सर्वमध्यग पद्मराग खंड मध्यस्थ रत्नमंडप मध्ये इति यावत् असंख्यरूपा निरिति परद्वेष्ट
परमं परबोधसंतां अनंतरत्तृतीयश्लोकवत्पमाराणं नंदमयेण संगीतानं देन च उपरिस्थिता मित्यर्थः सुसाधकां सत्संप्रदायि साध
कां तथा विधान् भूषितान् तथा समुच्चये अत्र प्रकरणे द्वितीये कवचनां तानां पदानां ललिता मिति विशेष्य मध्याहार्यं तां ध्यात्वे
त्यर्थः तासां सपरिवार निष्पानां तद्विनेरी संगीतादि विशेष विनोदः कोटि ह्यारिभिस्तै इत्यंतैर्नवभिः श्लोकैर्निष्पालोकारिमानं
तत्र देवी पूजनात् फलं परमव्योमस्वरूपं निष्पावै भवविदामानुभावं चोपस्थितिः तत्र समः यामं कोट्यापाम तन्मानाधिभिः
एकं कोटि योजन विस्तीर्णै रधिभिस्तृतीयां समानस्या योजन तृतीयां शसहितत्रयस्त्रिंशदधिका शतत्रयोत्तरत्रयस्त्रिंशतमहा
नाधिकत्रयस्त्रिंशदधिसंयोजनमानविस्तारायामसहितस्य रत्नद्वीपस्य मध्यस्य रत्नद्वीपमध्यगत पद्मराग खंडस्य तृतीयांश
योजन बांशसहितैकादशोत्तरशताधिकैकादशसहस्रोत्तरैकादशलक्षयोजनमानविस्तारायामसहितमंडपे पाणि

शिव
२२६

क्यमंडपे प्रांतेषु पाश्चिमांशे मंडपस्येति शेषः तथा प्राग्वात् मत्समः शिवभूतः उक्तया षड्विंशपटल्लोकया अज्ञानं नाम दुर्वासना आ
र्जवं नाम मनोवाक्यकर्मणामेकाकारकात्तस्यापरितः साधकस्य निवासस्थानस्य परितः सुः नरा इति शेषः नित्यायाः सकलनि
त्यात्मिकायामहानित्याया तद्योमरूपं चिन्मयं निर्विषयज्ञानमयं आवयोः शक्तिश्चिद्यो एवं उक्तप्रकारेण प्रोक्तं पंचविं
शपटले वक्ष्यते इत्यर्थः समस्तेषां दिग्भिर्मत्सम इत्येतैरेकोनविंशतिभिः श्लोकैस्तदनुभावप्रस्तावपुरःसरं नित्याकवचं नत्कलं चो
परिश्रुतिः तत्र पिशाचा इत्यत्रादिशब्देनापस्मारादय उच्यन्ते सुरवा नयेस्वरूपलाभात् गवलादीत्यत्रादिशब्देनापि विषयः
भयानको भयंकरे अस्य मार्गे इत्युत्तरत्रान्वयः । दुर्भिक्षिके । मर्यादाप्राप्ताद्योपकर्षे । तथा समुच्चये । पोतादीत्यत्रादिशब्दो
नावादिविषयः असौ जपिता । नद्वंद्वः शीतोष्णादिद्वंद्वपीडादिरहितः । अथवा निरूपमः । तवात्मकत्वादात्मकमि
त्यर्थः । येन वक्ष्येन अहमपि शिवोऽपि सर्वतः । वक्ष्यमानैश्च कलस्थानेषु सर्वगो विश्वमयत्वात् पुरताः । एवं
स्यां दिशितुः समुच्चये । अनन्तरं । आग्नेयीदिशमित्युत्तरत्रान्वयः । तथा समुच्चये । नित्यत्वेनादक्षिणपार्श्वस्य

तं टी.
२२७

वाचिति पूर्वान्वयः अथ अनंतरं नैति नित्यार्थः तथा समुच्चये सा प्रागुक्तेवेभवा अनंतरदिशं वापं विशशं वामपार्श्वं उ
त्तरदिशं त्वरिते सस्य पाटलपदितुत्तरान्वयः तुः समुच्चये आन्तां ऐशानीं मामित्पूर्वाधरा लसुहिगुपलसणार्थं निसाना
प्रदशमी नित्या नित्येत्यर्थः सेति निलपताकार्ये तु त्रश्चान्वयः नित्या निलपताकार्या नीलपताकानित्येत्यर्थः अथ
अधोमे पाचिति पूर्वान्वयः सर्वतः प्रोक्तेकादशदिक्षु चकारेण पूर्वत्रपालितत्वे तदा लुप्यते जालामालिनिविग्रहा ज्वा
लामालिनिनित्येत्यर्थः पालयेदित्यस्य पूर्वान्वयः तथा समुच्चये अपिशदः समुच्चये पायात् अतिवेकात्तरं सयात् अ
नद्यवसायरूपाज्ञानात् सर्वतः सर्वत्र सदा अशंसयत्येपि जेमिस्पात् शुभकर्मस्वितिशेषः तुः सच्चये अशुभेष्कर्मसु समु
द्योगाच्चेति संबंधः तथा समुच्चये पूर्वोक्तकामादियं च पक्षघोडशकस्परक्षतुमामित्यत्रान्वयः ताः नित्याः स्वशक्ति
भिः सहेतेशेषः तथा स्वशक्तिभिः सहेत्यर्थः तथा प्राग्वत् स्वशक्तिभिः सहेत्यर्थः ततथा प्राग्वत् स्वशक्तिभिः सहेत्य
र्थः तरुगताः व्याघ्रा रुहाः अपि स्वशक्तिभिः सहेत्यर्थः चकारेणापि स्वशक्तिगः सहेतियावत् चकारात् स्वशक्तिभिः

शिव.
२२७

प्राग्बल्लेखकं प्रसारितमिति शेषः विलिख्य प्राग्बल्लेखकं मध्यं सर्वरत्नमध्यस्थे रत्नमध्यं तथा रत्ना प्राग्बल्लेखकं विलेख्य तेषु
प्रतिमंडलजनितकोष्ठनवके तत्क्रमात् प्राग्बल्लेखकं प्रादक्षिण्यक्रमात् तत्तद्गोक्षराणां खं प्रक्षरैः तत्तद्गोक्षरपंचक
मालिन्नुत्तरत्रसप्ताशीतितमश्लोकवक्ष्यचतुर्थी विभक्त्यंतग्रहनामाक्षरत्रयमेवं संभूयाश्चावष्टावक्षराणीत्यर्थः मध्ये तत्तत्कोष्ठ
नवकसर्वमध्यस्थकोष्ठमध्ये वर्गाद्यक्षरं तत्तद्गोक्षरभूतपूर्वोक्ताक्षरसप्तकं नवसुमंडलेष्विति शेषः अग्न्यादाशांतमित्यस्य का
कासिवत् पूर्वपरयोरन्वयः एकदाष्टज्येदिति पूर्वत्र अन्यदातिखेदित्पुरत्र अनुक्रमान् वक्ष्यमाणक्रमान् तैः प्रणवारिणो
तेर्नाममंत्रैः तांग्रहान् इति उक्तप्रकारता एतेर्नाममंत्रैः एवमुक्तप्रकारतेषु मंडलेषु तेषां ग्रहाणां तेषु हासदनुग्रहं दृष्ट्वा नु
ग्रहं एतदुक्तं भवति प्राक्प्रत्यक्षदक्षिणो रक्षप्रत्येकमेकहस्तमानांतरालं सूच्य चतुष्टयमास्फाट्य नवकोष्ठानि निष्पाद्य तेषु
कोष्ठेषु प्रत्येकं रत्नं कोष्ठे रेखाचतुष्टयस्य दृष्ट्वा स्पष्टं रत्नातदंतरैर्कोकांगुलमानेन रत्नद्वयं निष्पाद्य सर्वमध्यस्थ रत्नमध्यकर्णिक

नं-टी-
२२९

यांसमांतरालंस्त्रुद्वयं प्राकप्रत्यकरक्षितो रगास्त्रालनेन नवकोष्ठानि कृत्वा तत्र सर्वमध्यस्थकोष्ठमध्यगतं तत्र यकारिका
स्थकोष्ठनवकमध्यकोष्ठे मोक्षसंसाध्युतं विलिखति शिष्टकोष्ठके ईशा पुनरंतं अं अं ई ई उं ऊं मं मं इत्यष्टावक्षराणां
लिख्यवास्तुतत्तवीथीद्वये तवीथ्यां प्राग्वत्सोऽश्वस्य सारित विंदुयुतां मकारपंक्तिं प्रादक्षिण्यात् समा लिख्यवास्तुवीथ्यां सविंदु
क्रां मातृका प्राग्वद्विलिख्य ततस्तस्या कपंक्तिं स्थकोष्ठत्रयमध्यकोष्ठं तत्र य सर्वमध्यकारिका स्थकोष्ठनवक सर्वमध्यकोष्ठे
ई ईशसंसाध्याप्युतं विलिखति शिष्टकोष्ठके प्राग्वदीश पुनरंतं तं तं ई ई ई उं अं अं इत्यष्टाक्षराणि लिखित्वा तत्र वास्तु
तवीथीद्वये तवीथ्यां स्वरविरुति विंदुयुतां मकारपंक्तिं प्रादक्षिण्यात् समा लिखित्वा तदाष्टवीथ्यां मातृकां व विंदुयुतां प्राग्वदि
लिख्य ततस्तथा ज्ञेया दीशान्तकोष्ठसप्तकगतं तत्र य मध्यकारिका स्थकोष्ठनवकमध्यकोष्ठे वराणवं लिखित्वा ततस्तथा एवमथ
यथाक्रमं कै वं टं तं पं यं वं इति तर्द्धाक्षराणो क्रमेण लिखित्वा तद्विहिता कोष्ठास्त्रिभारकोष्ठांतं कवर्गः खवर्गः टवर्गः तवर्गः

शिव-
२२९

पवर्गषवर्गोष्टवर्गसप्तकाक्षरपंचकपंचकंभौमाय बुधाय सौख्ये गुरुवे राहुवे शुक्राय केतवे इत्येतानि प्रत्येकमक्षराणि सप्तनामा
नियथाक्रममेकैकं संयोज्यैवं संभूयाष्टाक्षराणि लिखित्वा ततश्चाष्टवृत्तवीथ्याद्वयद्वये प्राग्वदनंतवीथ्यांततद्गोक्षराणि स्वरविह
तानियथाक्रममेकैकं पंक्तिरुमादालिख्य ततश्चाष्टवाष्टवीथ्यां प्राग्वन्मातृकां लिखित्वा एवं स्वमंडलानि निष्पाद्य प्रोक्तकृमाणां
ग्रहाणां प्रोक्ततत्त्वानि कल्प्यादिषु प्रणवादिषु तृतीयानमो तैर्नाममंत्रैर्कस्योक्तैर्द्वादशभिः चंद्रस्य सोमाय नमः भौमादीनां ॐ भो
माय नमः इत्यादिभिः ॐ केतवे नमः इत्यंतैश्च प्रोक्तद्व्यादिभिरर्वनात् प्रोक्तफलसिद्धिः एवंक्रमेण शुभं कं ग्रहामहारिषु अशुभं
हाविदिषु च भवंतीति भास्करेत्यादिभिरीश्वरीत्यंतैर्नवनिश्चोक्तैः पूजाकालं न त्वस्तावपुरःसरं चंद्राकृत्योः स्थवजूजामंडलां
तन्निर्माणद्व्याणितत्र पूजनं वोपदिशति तत्र तद्वाप्येयथाक्रमं रविवारे सोमवारे च पूर्णके पूर्णायमित्यर्थः खोद्योः स्थि
तयोः आदित्ये मेषराशौ दशमभागस्थे मध्याह्ने गते अथ भरणी राशौ तृतीयभागगते चंद्रेन भौमध्वंगते तन्मध्ये सप्तयुगलांत

तं-दी-
२३०

हृत्तमध्येरेखाभिरष्टभिः संजाते इति शेषः अस्मिन्काशीतिपदेपदइत्यन्वयः मध्येतत्तत्कोष्ठमध्ये इत्यर्थः अमृताणां अष्टमे
पटलेष्वाकमित्यादिसप्तविंशल्लोकोत्तरार्द्धोक्तान्जकारजुकारङ्कारवकारसकारण्णोडशस्वरविकृतान्मायांताशीतिसं
ख्यातान् विसर्जनीयातान् अशीतिसंख्यातान् मध्ये सर्वमध्यस्थकोष्ठमध्ये रावगतं ङकारमध्यस्थं तत्पूर्ववन्दमंडलकोष्ठमध्य
प्रोक्तं ह्रींकारं कृत्वेति भिन्नक्रमः । अथितं कृत्वेत्यर्थः । अथितां एकांतरितां तैः । विसर्जनीयां तैरेरमृ
ताणैः पंचभिः स्वरविकारविधुरैः । एकतः अन्यतमेन । रवेः कृत्वा विवां रवेरिति पूर्वत्रान्वयः । तत्र वि
वि-तं रविं प्रोक्तं रूपतः । प्रोक्तमंत्रोपचाराद्यैः । द्विवृत्तांतः वृत्तद्वयं कृत्वा तदंतरितरित्यर्थः । एकोनविं
शः एकोनविंशतिमित्यर्थः । अस्मिन् रेखा इति पूर्वत्रान्वयः । तन्मध्येषु तद्रेखाजनितकोष्ठवत्तुः शतकमध्येष्वित्य
र्थः । प्राग्वत् । ईशादिप्रादक्षिण्यप्रवेशगत्या प्राणादिकान् नभोतान् ककारादिकान् मकारांतान् पंचविंशति

रामः
२३०